

Prijevarno financijsko izvještavanje - hrvatska iskustva

Marković, Maria

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:421221>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-01**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

Maria Marković

Prijevarno financijsko izvještavanje – hrvatska iskustva

Diplomski rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

**PRIJEVARNO FINANCIJSKO IZVJEŠTAVANJE –
HRVATSKA ISKUSTVA**

Diplomski rad

Maria Marković

JMBAG: 0303065938, redovna studentica

Studijski smjer: Financijski management

Kolegij: Forenzičko računovodstvo

Mentor: prof. dr. sc. Robert Zenzerović

Pula, rujan 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani **Maria Marković**, kandidat za magistra ekonomije/poslovne ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, **Maria Marković** dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom **Prijevarno financijsko izvještavanje – hrvatska iskustva** koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. SVRHA I CILJ ISTRAŽIVANJA.....	1
1.2. METODE ISTRAŽIVANJA.....	2
1.3. STRUKTURA RADA.....	2
2. OPĆENITO O PRIJEVARAMA.....	4
2.1. POJAM I OBILJEŽJA.....	4
2.2. POVIJEST PRIJEVARE.....	6
2.3. TROKUT PRIJEVARE.....	7
3. VRSTE PRIJEVARE.....	12
3.1. PROTUPRAVNO PRISVAJANJE IMOVINE.....	14
3.2. KORUPCIJA.....	16
3.3. PRIJEVARNO FINACIJSKO IZVJEŠTAVANJE.....	20
3.3.1. VRSTE MANIPULACIJA FINACIJSKIM IZVJEŠTAJIMA.....	23
4. VRSTE I NAČINI PROVOĐENJA PRIJEVARA U HRVATSKOM GOSPODARSKOM OKRUŽENJU.....	25
5. INSTITUCIJE I ORGANIZACIJE ZA BORBU PROTIV PRIJEVARA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	47
5.1. USKOK – Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta... 47	
5.2. DORH – Državno odvjetništvo Republike Hrvatske.....	48
5.3. Odjeli Ministarstva financija za nadzorne aktivnosti.....	48
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA PRIJEVARNOG FINACIJSKOG IZVJEŠTAVANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	51
6.1. ANKETNI UPITNIK INTERNIH REVIZORA.....	51
6.2. ANKETNI UPITNIK EKSTERNIH REVIZORA.....	57
7. ZAKLJUČAK.....	62
LITERATURA.....	64
POPIS SLIKA.....	65
POPIS TABLICA.....	65
POPIS GRAFIKONA.....	65
PRILOG.....	67
SAŽETAK.....	69
SUMMARY.....	70

1. UVOD

Prijevare su oduvijek postojale i uvijek će postojati. Ali to što prijevaru ne možemo izbjeći ne znači da trebamo odustati i prihvatiti je. To znači da organizacije i revizori moraju stalno biti oprezni i inovativni u svom pristupu borbi protiv prijevara u poslovanju kako bi ih spriječili ili umanjili posljedice prijevara. To također znači da svi zaposlenici u sustavu financijskog izvještavanja moraju izvršavati svoje obveze i uloge kako bi organizaciju zaštitili od prijevara.

Prijevare na poslu su vjerojatno najskuplji i najčešći oblik financijskog kriminala u svijetu. Pojam profesionalne prijevare odnosi se na prijevare koje su počinili pojedinci protiv organizacija koje ih zapošljavaju.

Dva su ključna razloga zašto je ova vrsta kriminala tako raširena. Prvi je da svaka organizacija svojim zaposlenicima mora, u određenoj mjeri povjeriti pristup ili kontrolu nad svojom imovinom, bilo da to znači vođenje njezinih knjiga, upravljanje bankovnim računima, čuvanje inventara itd. Upravo to povjerenje može organizacije učiniti ranjivima na profesionalne prijevare. Drugi razlog zbog kojeg su profesionalne prijevare uobičajene je taj što ima toliko ljudi u poziciji da počine te zločine, globalna radna snaga sastoji se od velikog broja ljudi. Velika većina nikada neće ukrasti ili zloupotrijebiti povjerenje svojih poslodavaca, ali ako čak i mali postotak tih pojedinaca prijeđe granicu, rezultat su milijuni prijevara koje se pokreću godišnje.

1.1. SVRHA I CILJ ISTRAŽIVANJA

Svrha ovog rada je dokazati prisutnost prijevarnog financijskog izvještavanja poslovnih subjekata na području Republike Hrvatske. Namjerno pogrešno prikazivanje, krivo prikazivanje ili izostavljanje podataka u financijskim izvještajima, dovodi do nepovjerenja investitora i ostalih korisnika u navedeni izvještaj. Upravo zbog toga dolazi do potrebe za razvojem mehanizama koji pomažu u otkrivanju i sprječavanju prijevara.

Cilj rada je utvrditi postoje li i koliko su učestale prijevare i pogreške u financijskim izvještajima kod poslovnih subjekata na području Republike Hrvatske. Anketom koja je upućena internim i eksternim revizorima, cilj je utvrditi koje su pozicije u financijskim izvještajima najpodložnije prijevartnom financijskom izvještavanju, te koji su najčešći primjeri manipuliranja pozicijama financijskih izvještaja s kojima su se revizori susretali tijekom svoje dosadašnje prakse.

1.2. METODE ISTRAŽIVANJA

Za izradu teorijskog dijela rada korištena je znanstvena i stručna literatura, odnosno knjige, publikacije te znanstveni i stručni članci usko vezani uz financije i forenziku.

U okviru rada provedeno je istraživanje, odnosno anketni upitnici upućeni internim i eksternim revizorima s ciljem utvrđivanja vrsta i intenziteta prijevara među gospodarskim subjektima u Republici Hrvatskoj te ulogu internih i eksternih revizora u procesu prevencije i otkrivanja prijevara.

Metode istraživanja koje su korištene prilikom pisanja rada su povijesna metoda, induktivna i deduktivna metoda, metoda deskripcije, komparativna, statistička te empirijska metoda.

1.3. STRUKTURA RADA

Rad je strukturiran na način da je podijeljen u sedam poglavlja. U prvom dijelu rada definirani su svrha i cilj istraživanja te metode istraživanja. Drugo poglavlje odnosi se na prijevare općenito, a ono uključuje pojam i obilježja prijevara, povijest prijevara te trokut i dijamant prijevara.

U trećem poglavlju rada obrađene su vrste prijevara, protupravno prisvajanje imovine, korupcija i prijevartno financijsko izvještavanje.

Udruženje ovlaštenih istražitelja prijevara Hrvatska (lokalnog ogranka ACFE-a) 2022. godine izdalo je prvo istraživanje o vrstama i načinima prijevara u hrvatskom gospodarskom okruženju. U četvrtom poglavlju rada prikazana je detaljna analiza

istraživanja hrvatskog gospodarstva 2020. i 2021. godine. Razdoblje koje je obuhvaćeno može predstavljati određene specifičnosti s obzirom da se radi o dvije godine u kojima je vladala pandemija u Hrvatskoj, ali i na globalnoj razini.

Peto poglavlje odnosi se na hrvatske institucije i organizacije koje su ovlaštene za borbu protiv prijevara u Hrvatskoj.

Nakon toga, šesto poglavlje odnosi se na rezultate istraživanja, „Prijevare u Republici Hrvatskoj te uloga internih revizora“ i „Prijevare u Republici Hrvatskoj te uloga eksternih revizora“.

Zadnje, odnosno sedmo poglavlje rada odnosi se na zaključak cjelokupnog diplomskog rada.

2. OPĆENITO O PRIJEVARAMA

Prijevare su nešto što je u svijetu prisutno oduvijek i možemo reći da su one stare kao i ljudsko postojanje. Povijest prijevara zazire u davnu prošlost i pojam prijevare spominje se u Hamurabijevom Babilonskom zakoniku (1800. godina p.n.e.):

“Ako pastir kojemu je vlasnik povjerio ovce na čuvanje pogrešno prikaže prirodni prirast ovaca ili ih proda za novac bit će proglašen krivim i bit će obavezan platiti vlasniku deset puta više od utvrđenog gubitka.” (Belak, 2011., str. 7)

Prijevare je aktivnost koja se odvija u društvenom okruženju i ima teške posljedice za gospodarstvo, poduzeće i njegovo poslovanje, pojedince te potencijalne investitore.

2.1. POJAM I OBILJEŽJA

Postoje dva glavna načina da se nešto na ilegalan način dobije od drugih. Možete nekoga fizički prisiliti da vam da ono što želite (upotrebom oružja ili sile) ili mu prijevaram oduzeti imovinu. Prvu vrstu krađe nazivamo pljačkom, a drugu prijevaram. Pljačka je općenito nasilnija i traumatičnija od prijevare i privlači mnogo više medijske pažnje, ali gubici od prijevare mogu biti daleko veći od gubitaka od pljačke.

Jedna od glavnih vrsta prijevare je prijevarno financijsko izvještavanje, a uključuje pogrešna prikazivanja koja su učinjena namjerno, odnosno značajne propuste u financijskim izvještajima s ciljem prijevare korisnika financijskih izvještaja. Kako bi shvatili koje posljedice nose prijevare u financijskim izvještajima moramo znati definiciju prijevare u financijskim izvještajima.

U Websterovom Novom svjetskom rječniku prijevare je definirana kao „namjerna obmana kako bi se navelo osobu da odustane od vlasništva ili nekog zakonskog prava“. (Rezaee, Z. i Riley, R., 2010. str. 4)

Udruga certificiranih ispitivača prijevare definira profesionalnu prijevaru kao: "Upotrebu nečijeg zanimanja za osobno bogaćenje kroz namjernu zlouporabu ili pogrešnu primjenu resursa ili imovine poslodavca." (ACFE, Report to the nations 2022., str. 6)

Pravnu definiciju prijevare možemo pronaći u sudskim slučajevima. Jedna od takvih definicija jest „generički pojam koji obuhvaća raznolika sredstva koja ljudska domišljatost može smisliti, a kojima pribjegava jedan pojedinac kako bi stekao prednost nad drugim lažnim izjavama ili skrivanjem istine, a uključuje sva iznenađenja, trikove, lukavosti, licemjerstva i sve druge nepoštene načine kojima se varaju drugi.“ (Rezaee, Z. i Riley, R., 2010. str. 4)

Prijevara se razlikuje od nenamjernih pogrešaka. Ako, primjerice, netko zabunom unese netočne brojke u financijski izvještaj, to nije prijevara jer nije učinjena s namjerom ili sa svrhom stjecanja prednosti nad drugom osobom lažnim pretvaranjem. Ali, ako u istoj situaciji netko namjerno unese netočne brojke u financijski izvještaj kako bi prevario investitore, onda je to prijevara.

Prijevara je namjerna radnja jedne ili više osoba unutar menadžmenta, onih koji su zaduženi za upravljanje, zaposlenika ili trećih strana, koja uključuje varanje kako bi se stekla nepravедna ili nezakonita korist. (MrevS 240, t. 11.)

Znanosti koje istražuju prijevare u poslovanju su forenzično računovodstvo i poslovna forenzika. Poslovnu forenziku možemo definiramo kao skup znanja i metoda u borbi protiv poslovnih prijevera svih vrsta i u borbi protiv korupcije. Ona obuhvaća područja kao što su forenzična revizija, računalna forenzika, osnivanje fiktivnih povezanih pravnih osoba, nepravilno izvedena preuzimanja, spajanja i pripajanja tvrtki, prijevare na poslovnim ugovorima, prijevare i obmane kupaca, potrošača i dobavljača, prijevare u tržišnom natjecanju, pronevjere raznih vrsta, pranje novca, prijevare na kvaliteti proizvoda i usluga i slično. Forenzično računovodstvo definiramo kao primjenu istražiteljskih i analitičkih vještina s ciljem otkrivanja manipulacija u financijskim izvještajima koje odstupaju od računovodstvenih standarda, poreznih zakona i ostalih zakonskih odredbi. (Belak, 2011., str. 1)

2.2. POVIJEST PRIJEVARE

Kao što smo već u prethodnom poglavlju naveli, prijevare nisu nešto novo, već povijest prijevara zazire u davnu prošlost.

Nakon Hamurabijevog Babilonskog zakonika (1800. godina p.n.e.), prijevaru u srednjem vijeku pokazuje „Mjehur južnog mora“. Pojavile su se lažne priče o velikim mogućnostima zarade od trgovine na južnim morima te su na taj način privlačili investitore. Nakon što je 1720.-te došlo do pada i sloma cijena dionica, osiromašeni investitori koji su uglavnom bili aristokrati, zahtijevali su od parlamenta provođenje istrage. Računovodstveni stručnjak Charles Snell je provodio tu istragu. 1721. godine izdao je izvještaj gdje je objasnio korupciju između direktora kompanija i strukturama vlasti. Konačni rezultat prijevara bio je da su izbacili ministra financija u to vrijeme, Johna Aislabe, on je osuđen i zatvoren kao i mnogi drugi sudionici, dok su neki pobjegli iz zemlje. Prijevare „Mjehur južnog mora“ prvi je veliki poznati slučaj u povijesti revizije i računovodstva gdje je vanjski stručnjak angažiran da utvrdi nepravilnosti. Ipak, 1817. godina, dakle 100 godina kasnije smatramo početkom pravog forenzičnog računovodstva, a vezano je za sudski postupak Meyer protiv Sefton-a zbog bankrota. (Belak, 2011., str. 8-10)

Jedna od najpoznatijih prijevara svih vremena bila je investicijska prijevara Charlesa Ponzi-a koja je nazvana „Ponzijeva prijevara“. Njegova prijevara ponovljena je u bezbroj slučajeva do danas. Charles Ponzi pokrenuo je posao 1919. godine sa 200 dolara koje je posudio. Nije prošlo niti mjesec dana, a on je već imao dva ureda u Bostonu. Ponzi je „privukao“ investitore u svoje poslovanje tako što im je obećao 50% povrata na uloženo u njegove kupone svakih 90 dana uz mali ili nikakav rizik. Investitore je isplaćivao čak i u kraćem roku čime je privukao nove investitore. U osam mjeseci isplatio je 7,8 milijuna američkih dolara investorima. Investitori su bili prevareni i ostali bez ičega u trenutku kada je Ponzi sve prekinuo i ostatak novca zadržao za sebe. Kod Ponzijeve piramide privlačnost se pojačava tako što starim investorima raste udio prema broju novih investitora koje oni privuku gradeći svoj ogranak piramide. Prijevare se otkriva onda kad se piramida krene urušavati i kad posljednji investitori pretrpe gubitak jer nema novih koji bi pokrili njihove isplate. (Belak, 2011., str. 10-11)

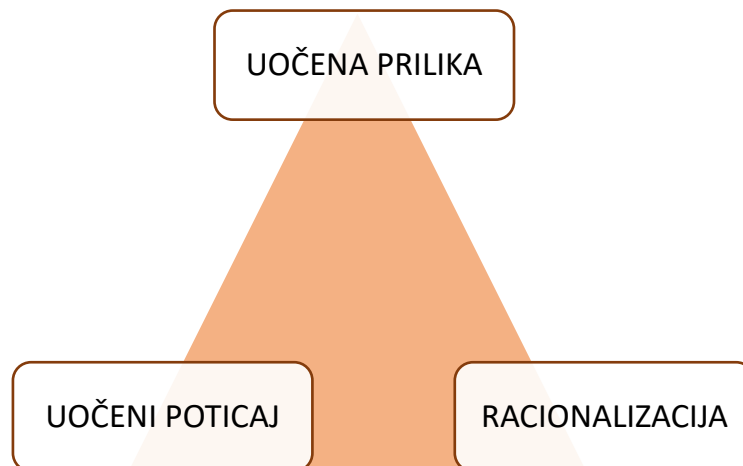
Pored Ponzijeve, 1986. godine izvedena je još jedna prijevarena koju možemo smatrati antologijskom. Izveo ju je Barry Minkow sa „ZZZZ Best“ kompanijom. Prilično mlad, sa svega 13 godina u garaži obiteljske kuće pokrenuo je posao čišćenja tepiha. Novac je podizao iz banke čekovima koji su bili lažni, odnosno krivotvoreni, a dugove je vraćao podižući novce krivotvorenim čekovima drugih banaka. Na televiziji je promovirao svoju tvrtku te tako privlačio investitore. Kod investitora je stvorio dojam da gradi više milijunsku korporaciju koja će donositi velike profite, a to je naravno bila obmana, odnosno prijevarena. Na sreću investitora, prijevarena je uskoro i otkrivena. Barry Minkow osuđen je na 25 godina zatvora, a odsjedio je samo 7,5 godina. Nakon toga je radio kao pastor u crkvi i predavao na fakultetu predmet pod nazivom „Kako se zaštititi od prijevare“. (Rezaee i Riley, 2014., str. 11)

Kroz naredne godine prijevare i manipulacije su se samo nizale, što je dovelo do naglog razvoja forenzičnog računovodstva. Otkriveno je jako puno prijevarena i manipulacija s financijskim izvještajima, a među najpoznatijima su sljedeće kompanije: Enron (SAD), Helmsley Enterprises Inc. (SAD), Polly Peck (Velika Britanija), WorldCom Inc, Tyco (SAD), Parmalat SpA (Italija), Maxwell Communications (Velika Britanija), America Online Inc. (SAD) i mnoge druge. (Belak, 2011., str. 12-13)

2.3. TROKUT PRIJEVARE

Postoji mnogo različitih načina na koje može nastati prijevarena, a Dennis Greer ilustrira tri čimbenika koja su zajednička svima njima. Njegova je prijevarena uključivala: (1) uočeni poticaj/pritisak, (2) uočenu priliku i (3) neki način da se prijevarena racionalizira kao prihvatljiva. Ta tri elementa čine trokut prijevare što vidimo na slici 1. (Albrecht W.S. et al., 2000., str. 33)

Slika 1. Trokut prijevare

Izvor: izrada autora prema podacima Z. Rezaee, R.Riley, Prijevare u financijskim izvještajima - sprječavanje i otkrivanje

Nakon što se uselio u stan, Dennis Greer nije mogao platiti stanarinu za drugi mjesec. Suočen s izborom između toga da bude nepošten ili da se vrati živjeti u svom automobilu, Dennis je odlučio biti nepošten. Svaki počinitelj prijevare suočava se s nekom vrstom percipiranog pritiska. Većina pritisaka uključuje financijsku potrebu, iako nefinancijski pritisci, kao što je potreba za izvješćivanjem o financijskim rezultatima boljim od stvarnog učinka, frustracija poslom ili čak izazov da se pobijedi sustav, također mogu motivirati prijevaru. (Albrecht W.S. et al., 2000., str. 34)

Dennis je pronašao način da počini prijevaru stalno ispisujući lažne čekove kako bi ostavio dojam da polaže pravi novac na svoje račune. Nije mu trebao pristup gotovini, upotreba sile ili fizički sukob sa žrtvama. Umjesto toga, jednostavno je sebi ispisao čekove u vlastitom stanu i položio ih u dvije različite banke. Nije bilo važno hoće li se Dennis izvući za svoj zločin ili ne. Ono što je bilo važno jest da je Dennis vjerovao da može sakriti prijevaru - drugim riječima, imao je uočenu priliku.

Počinitelji prijevare trebaju način da racionaliziraju svoje postupke kao prihvatljive. Dennisova racionalizacija bila je da: (1) nije vjerovao da je ono što radi "ilegalno", iako je prepoznao da bi moglo biti neetično i (2) vjerovao je da će dobiti nasljedstvo i moći vratiti novac. U svom umu, on je samo posuđivao, iako je njegova metoda posuđivanja možda bila neetična, on će vratiti dug.

Tri elementa u trokutu prijevare su interaktivna. Kod prijevare, što je veća percipirana prilika ili što je pritisak intenzivniji, to je manje racionalizacije potrebno da bi se netko

motivirao da počini prijevare. Isto tako, što je počinitelj nepošteniji, to je manje prilika i/ili pritiska potrebno za motiviranje prijevare.

Ljudi koji pokušavaju spriječiti prijevare obično rade samo na jednom od tri elementa trokuta prijevare: prilici. Budući da ljudi koji se bore protiv prijevare općenito vjeruju da dobre unutarnje kontrole mogu eliminirati prilike, sve ili većinu svojih preventivnih napora usmjeravaju na provedbu kontrola. Rijetko se usredotočuju na pritiske koji motiviraju prijevare ili na racionalizaciju počinitelja.

Percipirani pritisak, percipirana prilika i racionalizacija zajednički su svakoj prijevare. Prijevare može biti počinjena u korist sebe ili organizacije. Prijevare zaposlenika, u kojoj pojedinac prevare svog poslodavca, obično pogoduje počinitelju. Prijevare uprave, u kojoj službenici organizacije obmanjuju ulagače i vjerovnike manipuliranjem financijskim izvještajima, najčešće se provodi u korist organizacije i njezinih zaposlenika. Većina stručnjaka za prijevare vjeruje da se pritisci koji motiviraju pojedince da počine prijevare u vlastito ime, mogu podijeliti u četiri glavne skupine: (1) financijski pritisci, (2) poroci, (3) pritisci povezani s poslom i (4) ostali pritisci.

Studije su pokazale da otprilike 95% svih prijevare uključuje ili financijske pritiske ili pritiske vezane uz poroke. Financijski pritisci Dennisa Greera bili su to što je živio u svom automobilu, nije imao namještaj ili druge životne potrepštine. Uobičajeni financijski pritisci povezani s prijevarama koji izravno pogoduju počiniteljima uključuju sljedeće: (Albrecht W.S. et al., 2000., str. 35)

1. Pohlepa
2. Život iznad vlastitih mogućnosti
3. Visoki računi ili osobni dug
4. Loša kreditna sposobnost
5. Osobni financijski gubici
6. Neočekivane financijske potrebe

Financijski pritisci mogu se pojaviti iznenada ili biti dugotrajni. Nažalost, vrlo malo počinitelja prijevare obavještava druge kada imaju financijskih problema. Financijski pritisak najčešća je vrsta pritiska za počinjenje prijevare. Obično, kada dođe do prijevare uprave, tvrtke precjenjuju imovinu u bilanci i neto prihod u računu dobiti i gubitka. Obično su pod pritiskom da to učine zbog lošeg stanja gotovine, potraživanja koja se ne mogu naplatiti, gubitka kupaca, zastarjele imovine ili tržišta u opadanju.

S financijskim pritiscima usko su povezane motivacije koje stvaraju poroci kao što su kockanje, droga, alkohol i izvanbračne veze koje mogu biti prilično skupe. Poroci su najgora vrsta pritisaka za počinjenje prijevare.

Dok financijski pritisci i poroci motiviraju većinu prijevare, neki ljudi počine prijevaru kako bi se osvetili svom poslodavcu ili drugima. Čimbenici kao što su dobivanje malog priznanja za rad, osjećaj nezadovoljstva poslom, strah od gubitka posla i mnogi drugi motivirali su mnoge prijevare.

Uočena prilika za počinjenje prijevare, njeno prikrivanje ili izbjegavanje kažnjavanja drugi je element trokuta prijevare. Najmanje šest glavnih čimbenika povećava mogućnosti za pojedince da počine prijevaru unutar organizacije:

1. Nedostatak kontrola koje sprječavaju i/ili otkrivaju lažno ponašanje,
2. Nemogućnost prosuđivanja kvalitete izvedbe,
3. Ne discipliniranje počinitelja prijevare,
4. Nedostatak pristupa informacijama,
5. Neznanje i nesposobnost i
6. Nedostatak revizijskog traga.

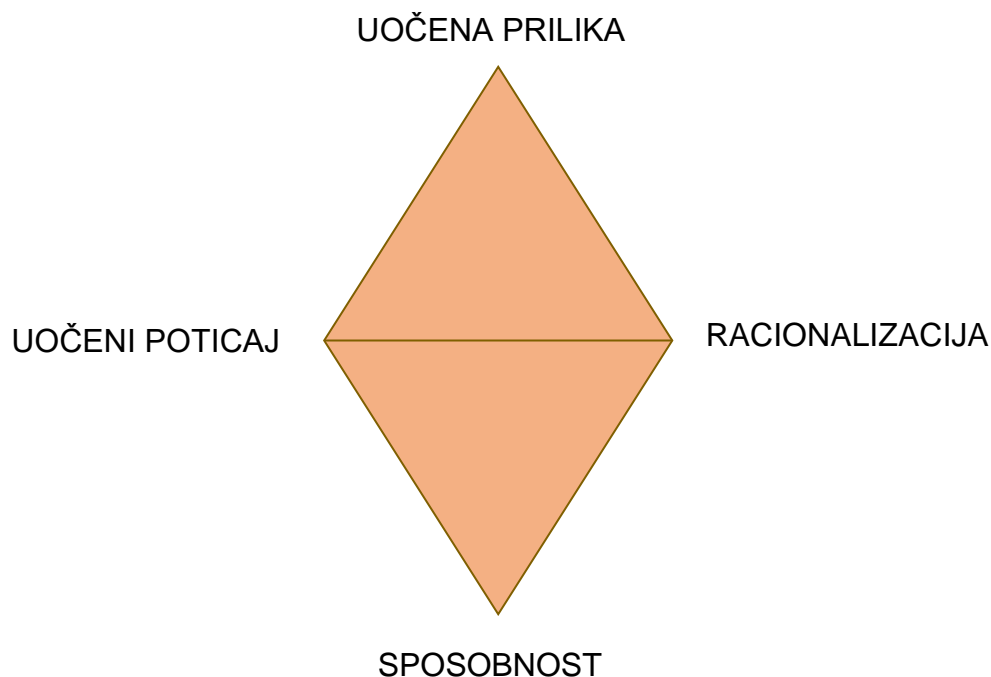
Treći element trokuta prijevare je racionalizacija. Gotovo svaka prijevara uključuje element racionalizacije. Većina počinitelja prijevare su prvi prijestupnici koji ne bi počinili druga kaznena djela. Na neki način, moraju racionalizirati nepoštenost svojih postupaka. Uobičajene racionalizacije koje koriste počinitelji prijevare uključuju sljedeće:

- Organizacija mi to duguje.
- Ja samo posuđujem novac i vratit ću ga.
- Nitko neće biti povrijeđen.
- Zaslužujem više.
- To je za dobru svrhu.
- Popravit ćemo knjige čim prebrodimo ovu financijsku poteškoću.
- Nešto se mora žrtvovati - moj integritet ili moj ugled. (Rezaee i Riley, 2014., str. 90)

Važno je prepoznati da postoji vrlo malo, ako uopće ima, ljudi koji ne racionaliziraju. Nažalost, mnogi od nas racionaliziraju to što su nepošteni. Svoja nečasna djela racionaliziramo kako se ne bismo osjećali krivima. Ova ista vrsta racionalizacije često omogućuje počinjenje prijevare. Prijevarena obično uključuje laganje nekom drugom. Međutim, prijevarena uvijek uključuje laganje počinitelja prijevare samome sebi da je ono što rade opravdano.

Model dijamanta prijevare, uz tri gore navedena elementa, uzima u obzir i element sposobnosti kao četvrti element za procjenu rizika prijevare. Time „*Trokut prijevare*“ postaje „*Dijamant prijevare*“ što je prikazano na slici 2.

Slika 2. Dijamant prijevare

Izvor: izrada autora prema podacima KPMG: Corporate Failures, dostupno na: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/pdf/2016/05/Corporate-Failures.pdf> (pristupljeno 15.09.2022.)

Sposobnost je element koji je trokut prijevare razvio u dijamant prijevare. Odnosi se na osobine pojedinca i specifične sposobnosti da izvede prijevaru.

Ovaj četvrti element je sposobnost pojedinca da promatra tri elementa u trokutu prijevare i zatim primijeni tu sposobnost da počini prijevaru. Prema ovoj teoriji – čak i ako prevarant ima jak motiv (pritisak), priliku i opravdanje (racionalizacija), postojat će šanse da prevarant možda neće počiniti prijevaru ako ne postoji „sposobnost“.

3. VRSTE PRIJEVARE

Prijevare možemo klasificirati na one počinjene protiv organizacije i one počinjene u ime organizacije. Prijevare zaposlenika, na primjer - prijevare počinjene protiv organizacije - žrtva prijevare je organizacija zaposlenika. S druge strane, prijevare u financijskim izvještajima, na primjer, rukovoditelji obično počinju prijevare "u ime" organizacije, obično kako bi njezini prijavljeni financijski rezultati izgledali bolje nego što zapravo jesu. U ovom slučaju, rukovoditelji poduzeća obično imaju koristi jer cijena dionica poduzeća raste ili ostaje umjetno visoka, a žrtve su ulagači u dionice poduzeća. Ponekad rukovoditelji krivo navode zarade kako bi osigurali veći bonus na kraju godine. Prijevare s financijskim izvještajima često se događaju u tvrtkama koje imaju neto gubitke ili imaju dobit mnogo nižu od očekivane.

Kada forenzičar pokrene istragu u nekom poduzeću, u tom slučaju on može djelovati na: internom polju unutar tog poduzeća i na eksternom polju, odnosno izvan poduzeća. Forenzičar na internom polju unutar poduzeća istražuje moguće prijevare: zaposlenika i menadžera, a na eksternom polju istražuje prijevare od strane: dobavljača, kupaca, banaka i ostalih partnera. (Belak, 2011., str. 119)

Tablica 1. Najčešći oblici internih i eksternih prijevара

PRIJEVARE NA INTERNOM POLJU		PRIJEVARE NA EKSTERNOM POLJU
Zaposlenici	Menadžeri	
Krađa zaliha i druge imovine	Pogrešno prikazivanje rezultata poslovanja	Krivotvoreni računi primljeni od vanjskih stranki
Zloupotreba imovine	Lažni računi za prihode i troškove	Prezentiranje lažnih informacija
Krađa novca primljenog od kupaca	Isisavanje novca pomoću prijateljskih tvrtki	Krađa intelektualnog vlasništva
Krivotvorenje financijskih isprava	Krivotvorenje isprava	Lažni računi od dobavljača
Lažni računi za troškove	Primanje i davanje mita	Obmana kupaca i investitora
Novac za plaćanje na crno	Novac za plaćanje na crno	Podmićivanje / tajne provizije
Primanje mita (kickback)	Nepoštene kupoprodaje na štetu tvrtke	Nepoštene ponude cijena
Posudbe koje se ne vraćaju	Insajderska trgovina	Prijevarni ugovori
Lažno prikazivanje radnih sati i učinka	Neplaćanje računa	Neplaćanje računa od strane kupaca
Korištenje službenih automobila u privatne svrhe	Neisporučivanje naplaćene robe	Neisporučivanje naplaćene robe od strane dobavljača
Korištenje sredstava poduzeća u privatne svrhe	Obmana kupaca	Obmana dobavljača
Rad za vlastite potrebe u toku radnog vremena	Varanje na kvaliteti i količini isporučene robe	Varanje na kvaliteti i količini isporučene robe

Izvor: Izrada autora prema podacima KPMG, Fraud Awareness Survey, Dublin: KPMG, 1995, p. 10-12 (preuredio: V. Belak)

U tablici 1. možemo vidjeti najčešće oblike internih i eksternih prijevара. Prijevара zaposlenika najčešća je vrsta profesionalne prijevара. U ovoj vrsti prijevара zaposlenici varaju svoje poslodavce uzimajući imovinu tvrtke. Prijevара može biti izravna ili neizravna. Izravna prijevара događa se kada zaposlenik ukrade gotovinu poduzeća, alat, novac primljen od kupaca, zalihe ili drugu imovinu. Također se događa kada zaposlenici osnivaju lažna poduzeća i njihovi poslodavci plaćaju robu koja zapravo nije isporučena. U izravnoj prijevари, imovina poduzeća ide izravno u džepove počinitelja bez uključivanja trećih strana. Neizravna prijevара zaposlenika, s

druge strane, događa se kada zaposlenici primaju mito od dobavljača, kupaca ili drugih izvan poduzeća kako bi omogućili niže prodajne cijene, više nabavne cijene, ne isporuku robe ili isporuku lošije robe. U tim slučajevima isplatu zaposlenicima obično vrše organizacije koje posluju s poslodavcem počinitelja, a ne sam poslodavac.

Prijevarena dobavljača može se dogoditi na dva glavna načina: (1) prijevarena koju počinje prodavači koji djeluju sami i (2) prijevarena počinjena kroz tajni dogovor između kupaca i dobavljača. Prijevarena dobavljača obično rezultira ili precijenjenjem kupljene robe, otpremom robe lošije kvalitete ili ne isporukom robe iako je plaćanje izvršeno.

U prijevarenju kupaca kupci ili ne plaćaju kupljenu robu, dobivaju nešto za ništa ili prevare organizacije da im daju nešto što ne bi smjeli imati.

Udruga certificiranih ispitivača prijevare (Association of Certified Fraud Examiners – ACFE) provela je studiju o prijevarama i zloporabama koja dijeli prijevare na tri glavne vrste:

- protupravno prisvajanje imovine,
- prijevarno financijsko izvještavanje i
- korupcija.

3.1. PROTUPRAVNO PRISVAJANJE IMOVINE

Oblik prijevare koji je najstariji i najčešći je protupravno prisvajanje imovine. Označava krađu ili zloupotrebu imovine organizacije. Protupravno prisvajanje imovine može biti provedeno na razne načine (utaja primitaka, krađa imovine koja može biti materijalna ili nematerijalna, plaćanje robe i usluga koje nisu primljene); često je praćeno dokumentacijom koja je krivotvorena ili neprimjerenim spisima i dokumentima kako bi se prikrio nedostatak imovine. (MRevS 240 t.A5.)

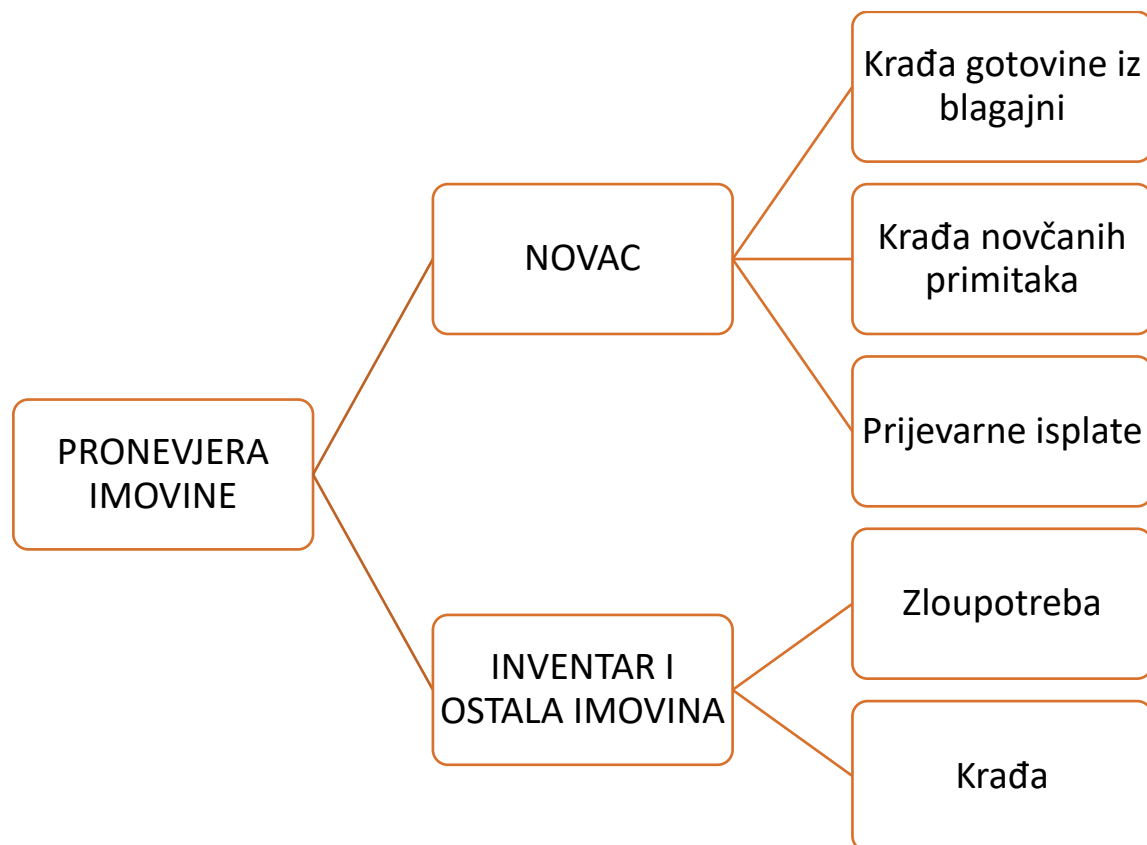
Zaposlenici, dobavljači i klijenti organizacija imaju tri prilike za krađu imovine:

- (1) mogu ukrasti primitke gotovine i druge imovine dok dolaze u organizaciju;
- (2) mogu ukrasti gotovinu, zalihe i drugu imovinu koja im je pri ruci; ili

(3) mogu počiniti prijevaru tako što će organizacija platiti za nešto što ne bi trebala platiti ili platiti previše za nešto što kupuje.

Kod svake od ove tri vrste prijevare, počinitelji mogu djelovati sami ili raditi u dogovoru s drugima. Primjeri protupravnog prisvajanja imovine su zlouporaba naplata po potraživanjima, lažna fakturiranja, krađa zaliha za osobne potrebe, plaćanje nepostojećim dobavljačima i sl.

Slika 3. Protupravno prisvajanje imovine

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE Occupational Fraud 2022: A Report to the nations, dostupno na: <https://legacy.acfe.com/report-to-the-nations/2022/> (pristupljeno 25.07.2022.)

Slika 3. prikazuje na koje načine može doći do pronevjere imovine. Kod krađe gotovine krađu zaposlenici ili drugi nakon što je novac već evidentiran u računovodstvenom sustavu tvrtke. Kao rezultat toga, krađu gotovine je lakše otkriti nego krađu/snimanje kartičnih podataka i daleko je manje uobičajena. Krađa gotovine može se dogoditi u svim okolnostima u kojima zaposlenik ima pristup gotovini. Sheme krađe uključuju krađu gotovine ili novca u ruci ili iz bankovnih

depozita. Krađe gotovine najuspješnije su kada uključuju relativno male iznose tijekom duljeg vremenskog razdoblja. S takvim krađama poduzeća često manje iznose koji nedostaju otpisuju kao "kratke" ili "pogrešne račune", a ne kao krađe. Lažne isplate uključuju neovlaštena ili fiktivna plaćanja od strane tvrtke ili organizacije, a mogu uključivati lažne fakture ili kartice kako bi se stvorila lažna obveza plaćanja za tvrtku.

Istraživanje ACFE-a iz 2022. godine na globalnoj razini pokazuje da pronevjera imovine, koja uključuje krađu zaposlenika ili zlouporabu resursa poslodavca, najčešća je prijevarena s 86% slučajeva koji spadaju u ovu kategoriju. Međutim, te sheme obično uzrokuju najmanji srednji gubitak od 100.000 USD po slučaju.

3.2. KORUPCIJA

Mito i korupcija predstavljaju kaznena djela s kojima se nadležne državne institucije moraju boriti kako u cijelom svijetu, tako i kod nas. Kada se radi o teškim slučajevima korupcije time se bave državni forenzičari, ali i menadžeri bi trebali znati zakone i kazne za primanje i davanje mita. Korupcija je jedan od najstarijih kriminala poznatih čovječanstvu. Ne postoji samo jedna općeprihvaćena definicija korupcije, pa se korupcija može definirati kao odstupanje od definiranih normi odnosno zloupotrebu javnih ili službenih ovlasti s ciljem ostvarivanja osobnih probitaka ili probitaka povezanih osoba, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru. (Ministarstvo unutarnjih poslova RH, 2022.)

Još neke prihvaćene definicije korupcije su:

- "Korupcija je zlouporaba povjerenih ovlasti za privatnu korist". (Transparency International)
- "Korupcija je devijantno ponašanje djelatnika javne uprave (izabranih ili imenovanih) koje nije u skladu s njihovim zadacima po službenoj dužnosti, a primjenjuje se u cilju stjecanja privatnog bogatstva ili statusa pojedinca, uže obitelji ili povezane grupe ljudi". (Joseph S. Nye, Corruption and Political Development, 1967.)

Slika 4. Vrste korupcije

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE Occupational Fraud 2022: A Report to the nations, dostupno na: <https://legacy.acfe.com/report-to-the-nations/2022/> (pristupljeno 25.07.2022.)

Slika 4. prikazuje vrste korupcije, a to su podmićivanje, sukob interesa, ekonomske ucjene i iznuđivanje te ilegalne nagrade i pokloni. Podmićivanje uključuje nuđenje i davanje novca ili druge (ne)materijalne beneficije, kojima se utječe na odluku javne vlasti. (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2022.) Direktno podmićivanje je davanje mita javnom službeniku, a indirektno je to preko druge osobe ili subjekta. Mito podrazumijeva novac, važne informacije, darove, itd. Sheme podmićivanja općenito spadaju u dvije široke kategorije: prijevarno fakturiranje i namještanja ponuda.

Do sukoba interesa dolazi kada zaposlenik, menadžer ili izvršni direktor ima neotkriveni ekonomski ili osobni interes u transakciji koja ima negativan utjecaj na tvrtku. Kao i kod drugih korupcijskih vrsta, sukobi interesa uključuju vršenje utjecaja zaposlenika na štetu njegove ili njezine tvrtke. U nekim slučajevima, čin zaposlenika koristi prijatelju ili rodbini zaposlenika, iako zaposlenik ne prima nikakvu financijsku korist od transakcije.

Većina shema sukoba spada u jednu od dvije kategorije: (1) prijevare u nabavi ili (2) prijevare u prodaji. Najčešća vrsta prijevare u nabavi uključuje zaposlenika koji ima neku vrstu vlasničkog udjela u dobavljaču koji podnosi fakturu. Račun mora potjecati od stvarne tvrtke u kojoj počinitelj prijevare ima ekonomski ili osobni interes, a počiniteljev interes u tvrtki ne smije biti otkriven tvrtki žrtvi. Bitan element u slučaju sukoba je da počinitelj prijevare iskorištava svog poslodavca: tvrtka žrtva nije svjesna da njezini zaposlenici imaju podijeljenu lojalnost. Ako poslodavac zna za interes zaposlenika u poslovnom dogovoru ili pregovorima, ne može doći do sukoba interesa, bez obzira na to koliko je dogovor povoljan za zaposlenika. Najčešća shema prijevare u prodaji uključuje zaposlenika sa skrivenim interesom da tvrtka žrtva prodaje svoju robu ili usluge ispod poštene tržišne vrijednosti. Ova vrsta prijevare rezultira nižom profitnom maržom ili čak gubitkom od prodaje.

U usporedbi s podmićivanjem i sukobom interesa, ekonomska ucjena i iznuđivanje te ilegalne nagrade i pokloni događaju se relativno rijetko i obično su prilično male. Ekonomsko iznuđivanje u osnovi je naličje vrste podmićivanja. Umjesto da dobavljač ponudi plaćanje zaposlenom kako bi utjecao na odluku, zaposlenik zahtijeva plaćanje od dobavljača kako bi donio odluku u korist tog dobavljača. U bilo kojoj situaciji u kojoj bi zaposlenik mogao primiti mito kako bi simpatizirao određenu tvrtku ili osobu, situacija bi se mogla preokrenuti do točke u kojoj zaposlenik iznuđuje novac od potencijalnog kupca ili dobavljača. Nezakonite napojnice također su slične vrsti podmićivanja, osim što ne postoji nužno namjera da se utječe na određenu poslovnu odluku, već da se netko nagradi za donošenje povoljne odluke. Ilegalne napojnice daju se nakon odobrenja poslova.

Iznuda je slična nezakonitim napojnicama, ali uvijek uključuje upotrebu stvarne ili prijetnje silom, strahom ili ekonomskim pritiskom. Iznuda je kazneno djelo koje se događa kada osoba pribavi novac, imovinu ili usluge od druge osobe putem prisile, zastrašivanja, prijetnje fizičkom povredom ili povredom ugleda osim ako joj se ne plati novac ili imovina. Iznudu obično prakticiraju organizirane kriminalne skupine. Za počinjenje kaznenog djela nije potrebno stvarno stjecanje novca ili imovine. Prijetnja nasiljem ili tužba koja se odnosi na zahtjev za plaćanjem novca ili imovine kako bi se zaustavilo buduće nasilje dovoljna je za počinjenje kaznenog djela.

Prema globalnom istraživanju ACFE-a iz 2022. godine, korupcija se pojavljuje u 50% slučajeva i uzrokuju srednji gubitak od 150 000 USD.

Tablica 2. Korupcijska kaznena djela u Republici Hrvatskoj u 2020. i 2021. godini

Korupcija kaznenih djela	Prijavljena kaznena djela			Razriješena			2021. % od ukupno prijavljenih u KD	Materijalna šteta u 2021.
	Broj djela		+- %	Broj djela		+-%		
	2020.	2021.		2020.	2021.			
Primanje mita u gospodarskom poslovanju	0	15	0	0	15	0	1,6	650.000
Davanje mita u gospodarskom poslovanju	0	14	0	0	14	0	1,8	0
Zlouporaba položaja i ovlasti poči. služ. os.	395	719	+82,0	397	719	+81,1	78,8	89.919.686
Nezakonito pogodovanje	3	17	+466,7	3	17	+466,7	1,9	5.723.675
Primanje mita	30	49	+63,3	30	49	+63,3	5,4	6.450
Davanje mita	31	54	+74,2	31	53	+71,0	5,9	2.025
Trgovanje utjecajem	58	32	-44,8	58	32	-44,8	3,5	94.981
Davanje mita za trgovanje utjecajem	21	8	-61,9	21	8	-61,9	0,9	0
Podmićivanje zastupnika	0	4	0	0	4	0	0,4	15.513
UKUPNO	538	912	+69,5	540	911	+68,7	100,0	93.412.330

Izvor: Izrada autora prema podacima Statističkog pregledu temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada MUP-a u 2021. godini, dostupno na: https://mup.gov.hr/UserDocsImages/statistika/2022/Statisticki_pregled_2021_Web.pdf (pristupljeno 28.07.2022.)

Tablica 2. prikazuje broj prijavljenih kaznenih djela u Republici Hrvatskoj tijekom 2020. i 2021. godine. U odnosu na 2020. godinu u 2021. godini evidentirano je 912 korupcijskih kaznenih djela, što je 69,5 % više, a i počinitelja tih kaznenih djela je za 46,1 % više. U prosjeku jedna je osoba počinila 5,4 kaznenih djela iz ove skupine. U obje godine promatranja, najviše kaznenih djela bilo je kod zlouporabe položaja i ovlasti, njih 395 u 2020. godini i 719 u 2021. godini, što je prouzročilo materijalnu štetu od 89.919.686,00 kn. Zatim slijedi trgovanje utjecajem u 2020. godini, koje se

značajno smanjilo u 2021. godini. U 2021. godini vidimo povećanje davanja mita u odnosu na 2020. godinu.

3.3. PRIJEVARNO FINACIJSKO IZVJEŠTAVANJE

Prijevara u upravljanju, koja se često naziva prijevarom u financijskim izvještajima, razlikuje se od drugih vrsta prijevara i po prirodi počinitelja i po metodi obmane. U svom najčešćem obliku, prijevara uprave uključuje lažnu manipulaciju financijskih izvješća od strane menadžmenta. Dobro poznati primjeri prijevare u upravljanju posljednjih godina uključuju WorldCom, Enron, Waste Management, Sunbeam, Rite-Aid, Phar-Mor, Parmalat, ZZZZBest, ESM Government Securities, Regina VacuumCompany i MiniScribe Corporation, između ostalih.

Prijevarno financijsko izvještavanje uključuje:

- manipulaciju, lažiranje ili ispravljanje knjiženja ili dokumenata na temelju kojih su pripremljeni financijski izvještaji,
- izostavljanje ili pogrešno prikazivanje događaja ili ostalih bitnih značajki iz financijskih izvještaja,
- namjerno pogrešno primjenjivanje računovodstvenih principa.

Financijska izvješća koja pripremaju organizacije igraju vrlo važnu ulogu u održavanju učinkovitosti tržišta kapitala. Oni pružaju značajne informacije o tome gdje je poduzeće bilo, gdje se trenutno nalazi i kamo ide. Većina financijskih izvješća predstavlja stvarni prikaz financijskog položaja organizacije koja ih izdaje. Ova financijska izvješća temelje se na općeprihvaćenim računovodstvenim načelima (GAAP) koja vode računovodstvo.

Nažalost, financijski izvještaji ponekad se pripremaju na načine koji pogrešno prikazuju financijski položaj i financijske rezultate organizacije. Pogrešno prikazivanje financijskih izvještaja može biti rezultat manipulacije, krivotvorenja ili mijenjanja računovodstvenih zapisa. Pogrešna financijska izvješća uzrokuju ozbiljne probleme na tržištu i gospodarstvu. Često rezultiraju velikim gubicima ulagača, nedostatkom povjerenja u tržište i računovodstvene sustave te sudskim sporovima i

neugodnostima za pojedince i organizacije povezane s prijevarama financijskih izvještaja.

Prijevare s financijskim izvještajima gotovo uvijek uključuju menadžment tvrtke i rezultat su pritiska da se ispune interna ili eksterna očekivanja. Bitno je naglasiti da se pritisci ne moraju nužno odnositi samo na precjenjivanje poslovnih rezultata, već i na podcjenjivanje istih, a razlog tome može biti smanjenje vrijednosti poduzeća (ako je meta preuzimanja), izbjegavanje plaćanja poreza i sl.

Tablica 3. Prijevarne sheme u financijskim izvještajima

PRECJENJIVANJE IMOVINE/PRIHODA	PODCJENJIVANJE IMOVINE/PRIHODA
Manipuliranje razdobljem knjiženja	Manipuliranje razdobljem knjiženja
Fiktivni prihodi	Podcijenjeni prihodi
Skrivene obveze i troškovi	Precijenjene obveze i troškovi
Nepropisno vrednovanje	Nepropisno vrednovanje
Nepropisno izvještavanje	Nepropisno izvještavanje

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE Occupational Fraud 2022: A Report to the nations, dostupno na: <https://legacy.acfe.com/report-to-the-nations/2022/> (pristupljeno 28.07.2022.)

Tablica 3. prikazuje koje su to moguće prijevarne sheme u financijskim izvještajima. Prijevarno financijsko izvještavanje uključuje namjerno pogrešno prikazivanje ili izostavljanje informacija u financijskim izvještajima organizacije. Uobičajene metode prijevarnog financijskog izvještavanja uključuju bilježenje fiktivnih ili preuranjenih prihoda, prikrivanje obveza ili troškova i umjetno povećanje prijavljene imovine. Prijevare s financijskim izvještajima može se prikriti krivotvorenom dokumentacijom, također se može prikriti tajnim dogovorom između uprave, zaposlenika ili trećih strana.

Neke od tehnika koje se koriste pri lažiranju financijskih izvještaja su:

- Evidentiranje lažnih knjiženja (posebno krajem godine kako bi se primjerice manipuliralo operativnim rezultatima);
- Neprimjereno usklađivanje pretpostavki i primjena procjena korištenih za procjenu stanja po računima;

- Propuštanje, unaprijed prikazivanje ili kašnjenje s priznavanjem događaja i transakcija u financijskim izvještajima koji su nastali tijekom izvještajnog razdoblja;
- Počinjenje, ili neobjavljivanje, činjenica koje mogu utjecati na iznose evidentirane u financijskim izvještajima;
- Uključivanje u komplekse transakcije koje su strukturirane kako bi se financijska pozicija ili financijski rezultati subjekta krivo prezentirali; i
- Mijenjanje zapisa ili uvjeta vezanih uz značenje i neobične transakcije (MRevS 240, t.A4.).

Nažalost, poput drugih prijevара, prijevare s financijskim izvještajima rijetko se viđaju. Umjesto toga, obično se promatraju simptomi prijevare, indikatori ili crvene zastavice. Budući da ono što se čini kao simptomi mogu uzrokovati drugi opravdani čimbenici, prisutnost simptoma prijevare ne ukazuje uvijek na postojanje prijevare. Na primjer, dokument može nedostajati, glavna knjiga možda nije u ravnoteži ili analitički odnos nema smisla. Međutim, ti simptomi mogu biti posljedica drugih okolnosti, a ne prijevare. Dokumenti su možda legitimno izgubljeni, glavna knjiga može biti izvan ravnoteže zbog nenamjerne računovodstvene pogreške, a neočekivani analitički odnosi mogu biti rezultat neprepoznatih promjena u temeljnim ekonomskim čimbenicima. Treba biti oprezan čak i kada se zaprimi dojava o navodnoj prijevari, jer osoba koja daje dojavu ili pritužbu može biti u zabludi ili može biti motivirana da iznese lažne optužbe.

Motivi za izdavanje lažnih financijskih izvještaja su različiti. Ponekad je motivacija podržati visoku cijenu dionice ili ponudu obveznica ili dionica. U drugim slučajevima, motivacija je povećati cijenu dionice tvrtke ili da menadžment maksimizira bonus. U nekim tvrtkama koje su izdale lažne financijske izvještaje, najviši rukovoditelji posjedovali su velike količine dionica kompanije ili dioničkih opcija, a promjena cijene dionice imala bi ogromne učinke na njihovu osobnu neto vrijednost.

Najviše štete su proizvele manipulacije skrivanja gubitaka u računima dobiti i gubitka i skrivanje dugova lažiranjem bilance.

3.3.1. VRSTE MANIPULACIJA FINANCIJSKIM IZVJEŠTAJIMA

Pod „kreativnim računovodstvom“ podrazumijevamo manipulacije koje se primjenjuju u svrhu lažiranja financijskih izvještaja:

- Upravljanje zaradom,
- Agresivno računovodstvo,
- Izgladivanje dobiti i prihoda i
- Manipulacije i lažiranje financijskih izvještaja mrežom prijevare. (Belak, 2017., str. 4 - 5)

Upravljanje zaradom predstavlja aktivnu manipulaciju s prihodima i rashodima kako bi se ostvarili određeni ciljevi. Ti ciljevi su potaknuti od strane menadžera, analitičara ili računovođe kako bi se prikazala veća ili manja dobit ili prihod.

Agresivno računovodstvo označava pretjeran i namjeran izbor ili primjenu računovodstvenih načela i postupaka kako bi se dobio željeni poslovni rezultat u financijskim izvještajima. Tada se često prelaze norme dopuštene standardima ili se primjenjuju odredbe pojedinih standarda kada za njih nema opravdanog razloga. Postupci koje agresivno računovodstvo najčešće primjenjuje su agresivna kapitalizacija i prenamješena revalorizacija.

Cilj izgladivanja dobiti i prihoda je uskladiti prikaz ostvarivanja dobiti ili prihoda za više uzastopnih godina kako bi investitori stekli dojam stabilnog poslovanja.

Mnoge tvrtke su lažirale financijske izvještaje na način da su koristile svoje tajno povezane subjekte ili prijateljske tvrtke za skrivanje dugova, povećanje ili smanjenje prihoda i troškova, manipulacije s dionicama i novčanim tijekovima stvarajući tako mrežu prijevare. Kod mreža prijevare, manipulacije je teže otkriti jer su transakcije zamršenije. (Belak, 2017., str. 6)

Istraživanje ACFE-a na globalnoj razini pokazuje da su prijevare u financijskim izvještajima najmanje zastupljene (9%), ali uzrokuju najveće gubitke (593 000 USD). Prema istraživanju, prosječni srednji gubitak od prijevare s financijskim izvještajima (593.000 USD) čini otprilike četiri puta veći novčani gubitak od korupcije (150.000 USD) odnosno šest puta veći od protupravnog prisvajanja imovine (100.000 USD). Slučajevi prijevare u financijskim izvještajima obično se događaju rjeđe i općenito je

potrebno više vremena da se otkriju. Istraživanjem je dokazano da prijevare s financijskim izvještajima obično traju godinu i pol dana prije nego što budu otkrivene.

U slučaju Phar-Mor, Mickey Monus želio je da njegova tvrtka brzo raste, pa je snizio cijene za 300 "cjenovno osjetljivih" artikala. Cijene su toliko snižene da su se artikli prodavali ispod cijene, zbog čega je svaka prodaja rezultirala gubitkom. Strategija je pomogla Phar-Moru pridobiti nove kupce i otvoriti desetke novih trgovina svake godine. Međutim, strategija je rezultirala ogromnim gubicima za tvrtku, a umjesto da prizna da se tvrtka suočava s gubicima, Mickey Monus je sakrio gubitke i učinio da Phar-Mor izgleda profitabilno. Iako se motivi za prijevaru u financijskim izvještajima razlikuju, rezultati su uvijek isti – nepovoljne posljedice za tvrtku, njezine zaposlenike i investitore. (Rezaee i Riley, 2014., str. 12)

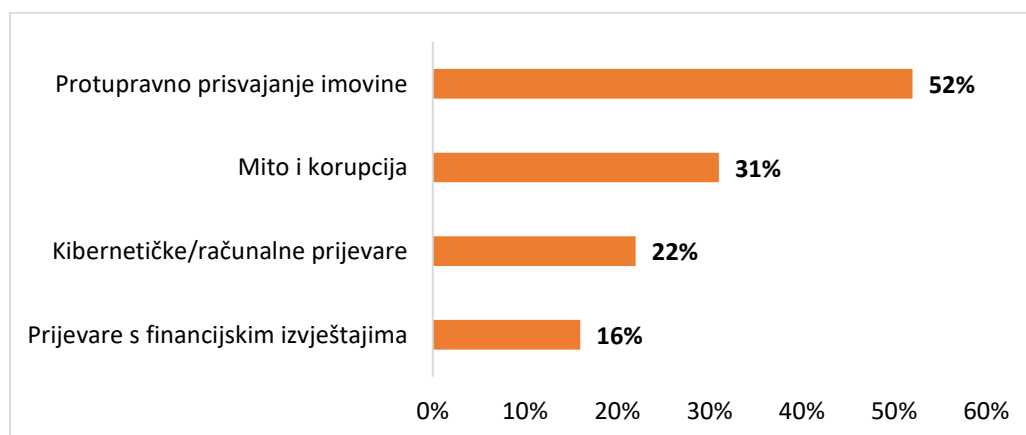
4. VRSTE I NAČINI PROVOĐENJA PRIJEVARA U HRVATSKOM GOSPODARSKOM OKRUŽENJU

Udruženje ovlaštenih istražitelja prijevvara Hrvatska, lokalnog ogranka ACFE-a (Association of Certified Fraud Examiners) izdalo je u travnju 2022. godine prvo izdanje „Kako krademo?“, a odnosi se na vrste i načine prijevvara u hrvatskom gospodarskom okruženju. Istraživanje obuhvaća 124 slučaja prijevvara iz 16 sektora gospodarstva u posljednje dvije godine, odnosno 2020. i 2021. godinu. ACFE Hrvatska poslala je anketu na mailove 3.569 odvjetnika, revizora, istražitelja, članova uprave, direktora, menadžera i voditelja računovodstava i knjigovodstava trgovačkih društava, osiguravajućih društava i banaka te državnih i javnih institucija.

Rezultati istraživanja pokazuju da u Hrvatskoj dominiraju određene kategorije prijevvara i to protupravno prisvajanje imovine (52%), mito i korupcija (u 31% slučajeva) te treći i brzorastući oblik prijevvara, računalne/kibernetičke prijevvara (22% slučajeva).

Primanje i davanje mita u obliku novca ili poklona pojavljuje se u 79% prijavljenih slučajeva, što ga čini najzastupljenijim u toj kategoriji. Zatim slijedi oblik korupcije koji se pojavljuje u 62% slučajeva, a to je preusmjeravanje poslovne prilike prema drugim organizacijama, a počinitelj je u tim organizacijama imao skriveni interes. U 61% slučajeva, počinitelji su prihvatili neprijavljene poklone.

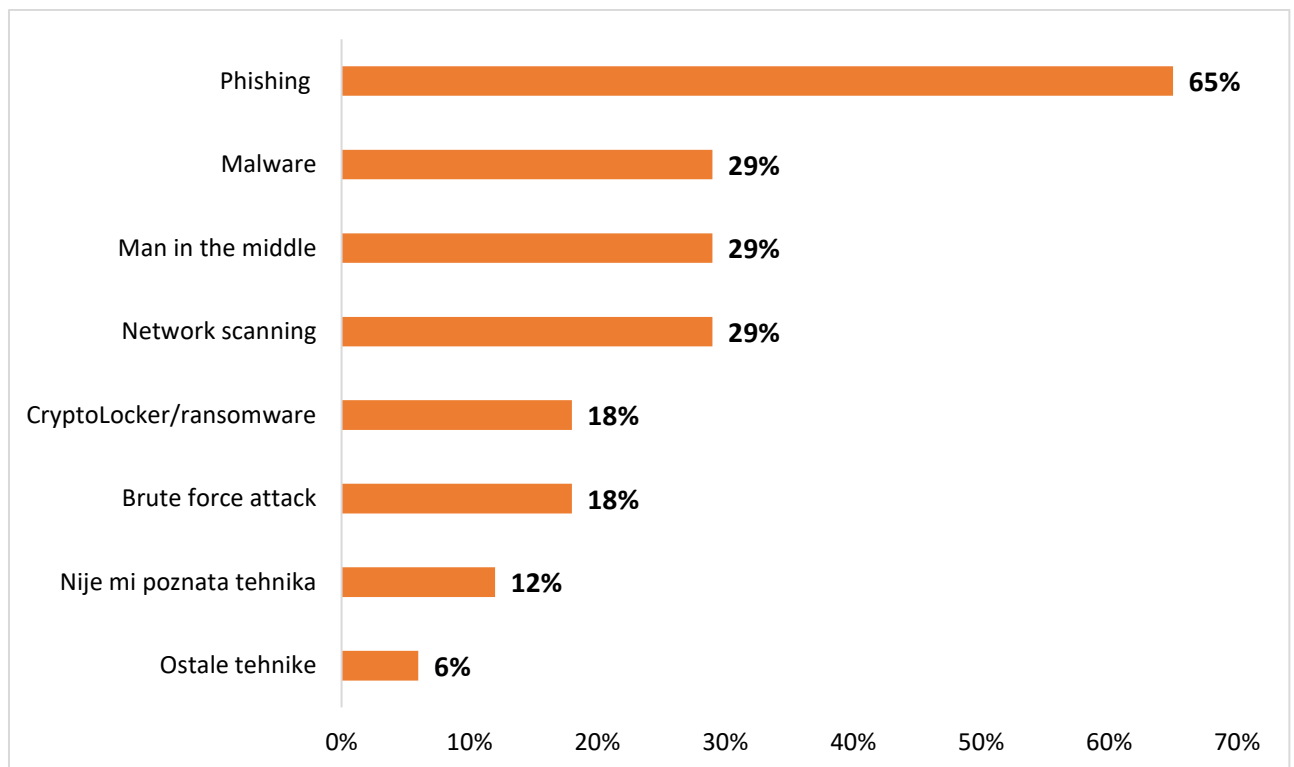
Grafikon 1. Vrsta prijevvara koju je organizacija doživjela u posljednje dvije godine

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 01.08.2022.)

Grafikon 1. prikazuje koju vrstu prijevare je organizacija doživjela u posljednje dvije godine. Protupravno prisvajanje imovine prijavljeno je u 52% slučajeva, od čega je prisvajanje novčanih sredstava prijavljeno u 40% slučajeva, a u gotovo 80% tih slučajeva riječ je o neovlaštenom korištenju kreditne kartice organizacije ili o potraživanju za osobne ili neopravdano uvećane troškove. U 18% prijavljenih slučajeva prijevare radi se o prisvajanju uplata utrška ili uplata od strane klijenta. Ostali oblici koji se odnose na prodaju bez izdanih računa, prodaje koje su evidentirane u manjem iznosu, izdavanje odobrenja ili popusta uočeni su u 10% ili manje situacija. Manipulacija financijskim izvještajima javlja se kod 16% ispitanika, a najčešće je to prijava troškova ili prihoda u pogrešnom obračunskom razdoblju (83% slučajeva), dok se prikrivanje ili podcjenjivanje obveza ili troškova i netočno prikazivanje imovine pojavljuje u 67% slučajeva. Neobjavljivanje bitnih informacija bilježimo u 50% slučajeva, a izvještavanje neopravdano precijenjenih prihoda pojavljuje se kod 33% slučajeva.

Grafikon 2. Vrste tehnika korištene u kibernetičkim / računalnim napadima

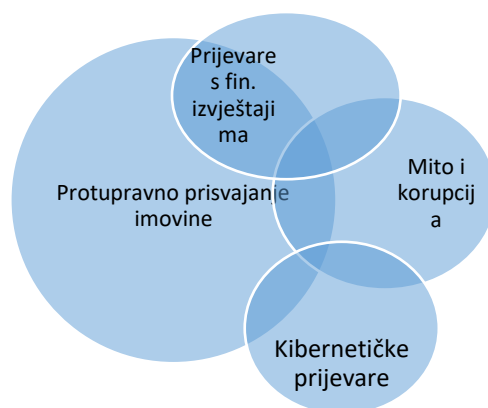

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfcroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 01.08.2022.)

Grafikon 2. prikazuje koje su to najčešće vrste tehnika korištene u računalnim napadima. Računalne prijevare u ovom istraživanju zauzimaju treće mjesto po učestalosti pojavljivanja. One su brzo rastuće i sve češći oblik prijevara. Prvi korak kod kibernetičkih prijevara je phishing kojeg je u ovom istraživanju prijavilo 65% ispitanika, no prijava pojavljivanja ne znači da je pokušaj uspio. Phishing je vrsta socijalnog inženjeringa u kojem počinitelj šalje lažne poruke koje su gotovo identične onima legitimnih servisa. (ACFE, Kako krademo, 2022.) Uvođenje različitih malware aplikacija u mrežu korisnika prijavilo je 29% ispitanika. „Man in the middle“ je također napad koji se često pojavljuje, a prijavilo ga je 29% ispitanika. To je napad u kojem dolazi do presretanja legitimne poruke koju zatim zamijene krivotvorenom porukom koja sadrži lažne podatke o plaćanju kako bi se plaćanje izvršilo prema bankovnom računu počinitelja prijevare. (ACFE, Kako krademo, 2022.)

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova iz 2022. godine, računalna prijevare je najbrojnije kazneno djelo, s najvećim udjelom u ovoj skupini kaznenih djela (74,1 posto). Koeficijent razriješenosti kaznenih djela kibernetičkog kriminaliteta iznosi 63,7 posto.

Slika 5. Učestalost počinjenja više od jedne vrste prijevara

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfcroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 01.08.2022.)

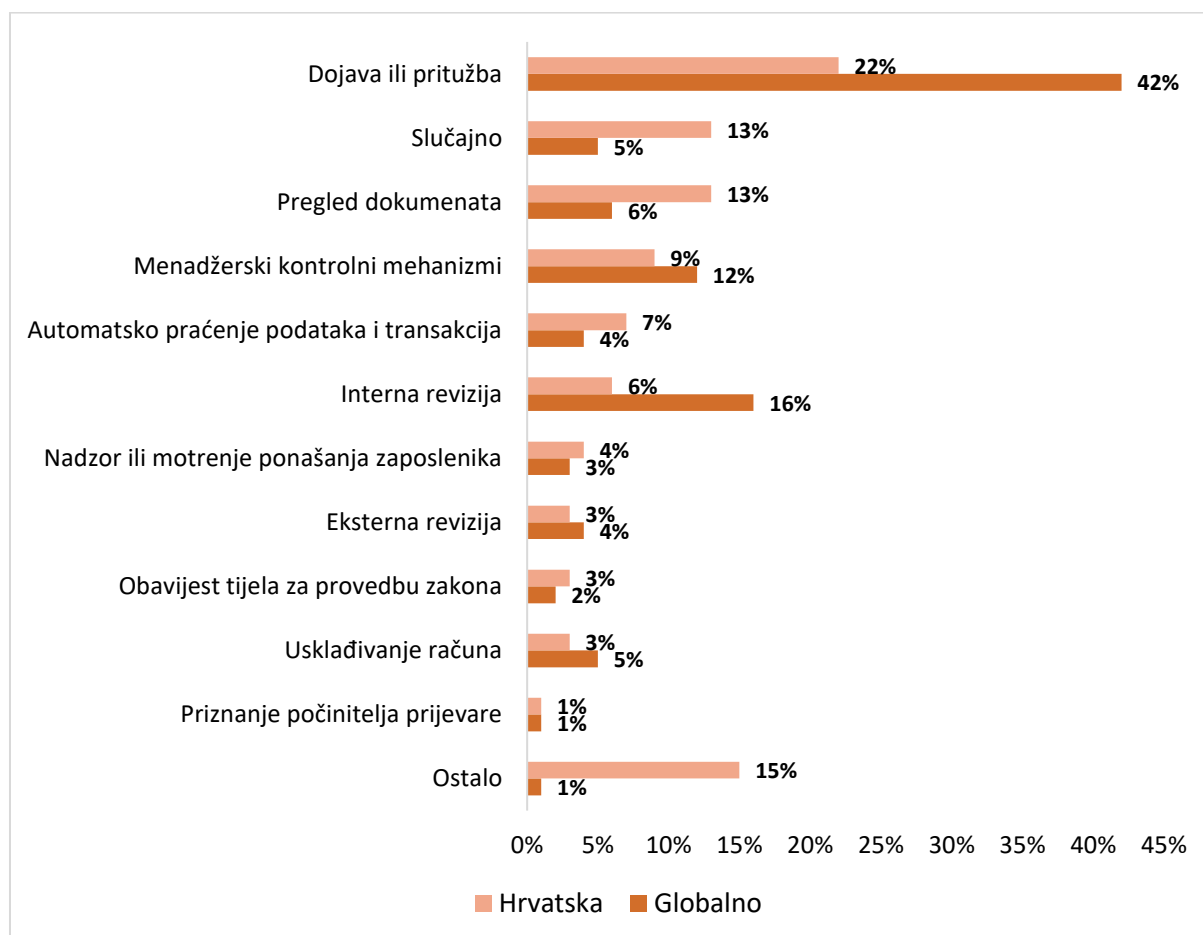
Isključivo protupravno prisvajanje imovine	34%
Protupravno prisvajanje imovine i mito i korupcija	14%
Isključivo kibernetičke prijevare	11%
Protupravno prisvajanje imovine i prijevare s fin. izvještajima	8%
Protupravno prisvajanje imovine, mito i korupcija i prijevare s fin. izvještajima	4%
Protupravno prisvajanje imovine, mito i korupcija i kibernetičke prijevare	4%
Isključivo mito i korupcija	3%
Mito i korupcija i kibernetičke prijevare	3%
Protupravno prisvajanje imovine i kibernetičke prijevare	2%
Ostalo	16%

Slika 5. prikazuje koliko često počinitelji počine više od jedne vrste prijevare. Istraživanje je pokazalo da se to događa u 35% slučajeva. Najčešća kombinacija s nekom drugom vrstom prijevare je protupravno prisvajanje imovine, uglavnom s mitom i korupcijom (14%). Protupravno prisvajanje imovine i prijevare s financijskim izvještajima se pojavljuje u 8% slučajeva, a više od dvije vrste prijevare pojavljuju se u svega 4% slučajeva.

Organizacije nikako ne mogu spriječiti sve prijevare, jer će neki zaposlenik sigurno prevariti organizaciju. No, ključna je sposobnost da se prijevara brzo otkrije. Istraživanje pokazuje da je srednje trajanje prijevare, 8 mjeseci, mjereno medijanom. To se odnosi na vrijeme između početka prijevare i njenog otkrivanja. U Hrvatskoj su najveći financijski gubitak napravile prijevare koje su trajale najduže, ali odmah iza njih su prijevare koje su trajale najkraće, za razliku od globalnog istraživanja gdje s trajanjem prijevare raste i financijski gubitak od prijevare.

Detekcija je jako bitan korak u borbi protiv prijevara, jer će utjecaj na financijski gubitak od prijevare biti manji ako je prijevara otkrivena što ranije i na učinkovit način.

Grafikon 3. Način na koji je prijevarena otkrivena

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 02.08.2022.)

Iz grafikona 3. možemo vidjeti na koji način su prijave najčešće otkrivene. Kao i kod globalnih rezultata, više od 20% slučajeva prijave otkriveno je na način da je prijvaru netko dojavio. Dojave su već nekoliko godina na prvom mjestu, ali u posljednjih nekoliko godina rastu i tehnologije automatskog otkrivanja. Nakon dojava, najčešći načini otkrivanja prijave su slučajno (13%) ili pregledom dokumenata (13%). U odnosu na globalne podatke možemo vidjeti značajno manji udio prijave otkrivenih dojavom i internom revizijom, no isto tako možemo vidjeti da je i više nego duplo veći udio prijave otkrivenih pregledom dokumenata u Hrvatskoj nego na globalnoj razini.

Prijave se mogu brže otkriti korištenjem proaktivnih metoda, čime se uzrokuju i manji gubitci, dok pasivne metode uzrokuju veću financijsku štetu za organizaciju.

Grafikon 4. Metode koje su koristili počinitelji u prijevare

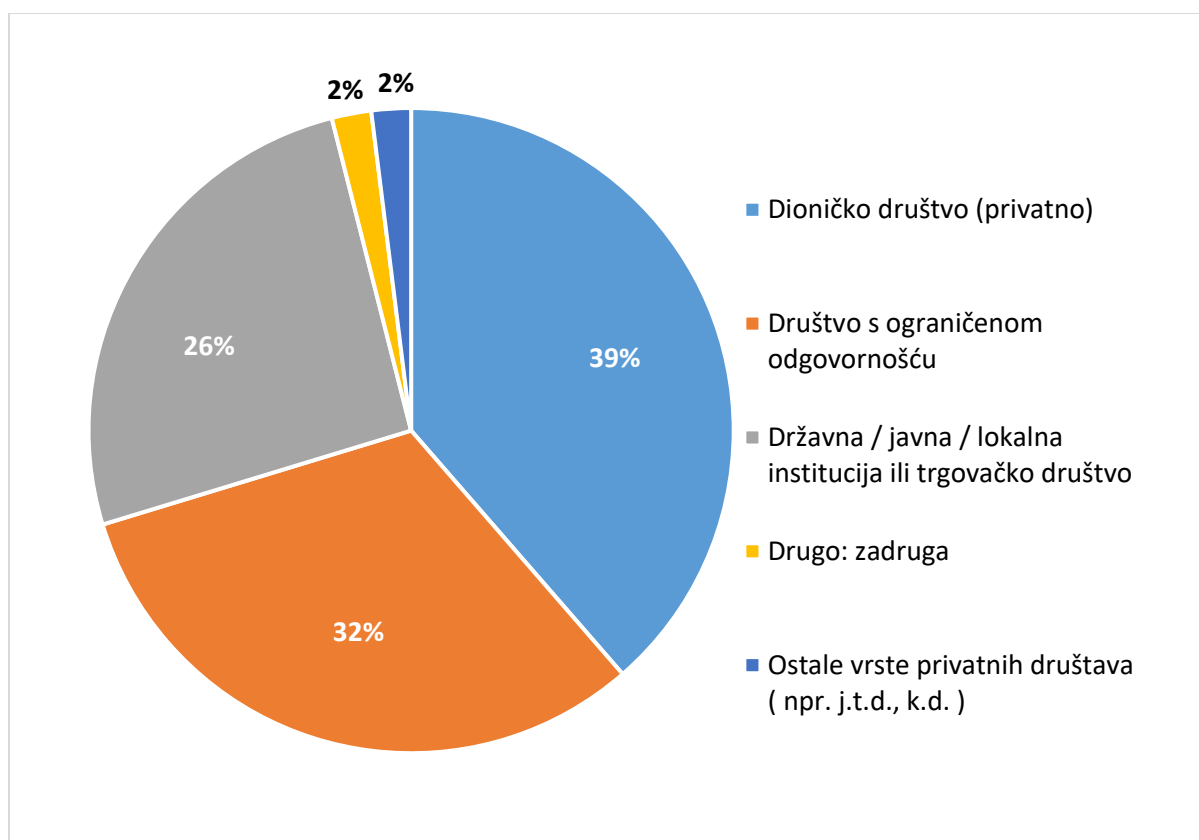
Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 02.08.2022.)

Grafikon 4. prikazuje metode koje su koristili počinitelji u prijevare. Istraživanje dokazuje da modeli koje počinitelji koriste za počinjenje ili prikrivanje prijevara ostaju isti. Isto tako, zanimljivo je da se usprkos digitalizaciji na prva 3 od 4 mjesta po udjelu u prijavljenim slučajevima nalazi metoda prikrivanja, odnosno manipulacija fizičkim dokumentima. Najčešće korištene metode manipulacije fizičkim dokumentima su: kreiranje novih prijevernih fizičkih dokumenata (31%), izmjena postojećih fizičkih dokumenata (28%) te uništavanje ili prikrivanje fizičkih dokumenata (27%). Nakon nje

slijede metode koje uključuju manipulaciju elektroničkim dokumentima, izmjena postojećih elektroničkih dokumenata ili datoteka (28%), kreiranje novih prijevernih elektroničkih dokumenata ili datoteka (27%) te brisanje ili skrivanje elektroničkih dokumenata ili datoteka (21%).

Kako bi istraživanje bilo što detaljnije i kako bi se dobio detaljniji uvid u organizacije koje su bile žrtve prijevare, ispitanike se pitalo o vrsti organizacije, veličini, industriji u kojoj djeluje, o internim mehanizmima za sprečavanje i otkrivanje prijevara koje su koristili u vrijeme kada je prijava počinjena.

Grafikon 5. Vrsta organizacije

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 02.08.2022.)

Grafikon 5. prikazuje vrste organizacija u kojima je bilo najviše prijevare. Najveći postotak prijevare bio je u privatnom sektoru (74%), od čega su privatna dionička društva doživjela najveći broj prijevare (39%), a slijede ih društva s ograničenom odgovornošću (32%). Na javni sektor se odnosi oko 26% oštećenih organizacija, a to su državne/javne/lokalne institucije ili trgovačka društva, pri čemu se 10% odnosi na

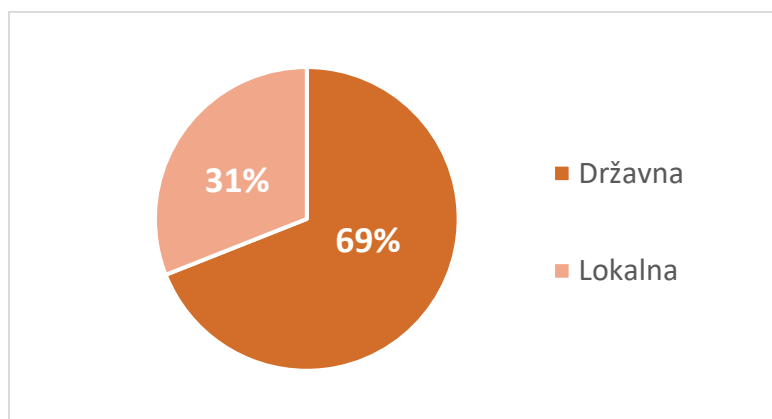
državnu upravu i vladu, a 16% na trgovačka društva ili institucije u primarnom državnom vlasništvu koje posluju u određenim sektorima. U manjem broju, prijevare su doživjele i neke manje učestale vrste privatnih društava (j.t.d., k.d.). S obzirom da oni raspolažu i s manjim resursima, prijevare na njih imaju posebno značajan negativan utjecaj.

S obzirom na vrste prijevare, protupravno prisvajanje imovine je najčešća vrsta prijevare u svim vrstama organizacija, osim kod dioničkih društava, gdje je prijavljen veći broj prijevare potrošača. U organizacijama javnog sektora, veliki je broj prijevare vezan za mito i korupciju, a drugo mjesto dijeli s prijevarama s potporama/poticajima. Treće mjesto u javnom sektoru su prijevare u nabavi i kibernetičke prijevare.

Vezano za visinu prijavljenih gubitaka, svako treće oštećeno dioničko društvo i svako peto oštećeno društvo s ograničenom odgovornošću prijavilo je gubitke veće od 5 mil. HRK. Toliko visoke gubitke prijavilo je i nešto manje oštećenih državnih/javnih/lokalnih institucija ili trgovačkih društava. Njih 44% prijavilo je gubitke u visini od 1 mil. HRK do 5 mil. HRK, a više od polovice (56%) prijavilo je gubitke veće od 1 mil. HRK.

Različite razine vlasti, odnosno različito djelovanje, resursi i interna organizacija utječu na mogućnost prijevare.

Grafikon 6. Razina vlasti oštećenih organizacija

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 04.08.2022.)

Grafikon 6. prikazuje razine vlasti oštećenih organizacija. Od svih oštećenih organizacija javnog sektora, njih 69% odnosi se na organizacije državne vlasti

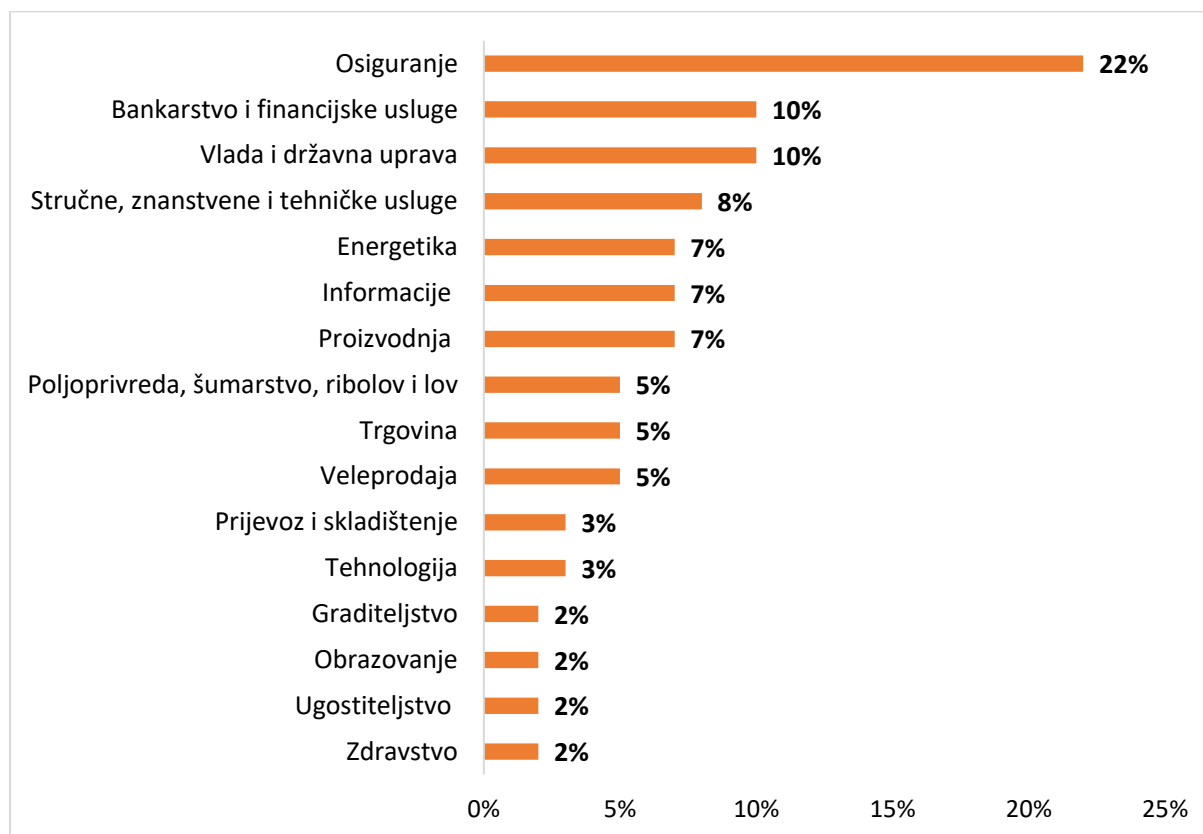
(državna trgovačka društva i institucije, državna uprava), a 31% odnosi se na organizacije lokalne vlasti. Oštećene organizacije županijske vlasti nisu bile prijavljene. Kako posjeduju i veće resurse, organizacije državne vlasti su imale i veće gubitke, 64% istih imalo je gubitke više od 1 mil. HRK, od čega ih je 18% imalo gubitke više od 5 mil. HRK. Organizacije lokalne vlasti zabilježile su gubitke iznad 1 mil. HRK njih 40%, a gubici viši od 5 mil. HRK nisu zabilježeni.

Iz istraživanja je potvrđeno da su organizacije državne vlasti u velikom broju suočene i s mitom i korupcijom, gdje mito i korupcija dijele prvo mjesto s protupravnim prisvajanjem imovine, a na drugom mjestu nalaze se prijevare u nabavi i prijevare s potporama/poticajima.

Istraživanjem je dokazano da su veće organizacije više izložene prijevarama, ali je također dokazalo da su prijevarama izložene organizacije svih veličina. Protupravno prisvajanje imovine i dalje zauzima prvo mjesto u organizacijama svih veličina, ali ostale vrste prijevara koje su česte mijenjaju se s veličinom organizacije. Manje organizacije izložene su kibernetičkim napadima i prijevarama u nabavi, dok su veće izložene mitu i korupciji te prijevarama potrošača. U globalnom ACFE istraživanju za 2022. godinu potvrđeno je da mito i korupcija rastu s veličinom organizacije, što je zapravo zabrinjavajuće jer bi veće organizacije trebale više ulagati u kontrole kojima bi spriječile tu prijevaru.

Kao i u svim istraživanjima ovakvog tipa, sektor financijskih usluga je na prvom mjestu industrija koje su doživjele prijevare.

Grafikon 7. Sektor poslovanja oštećene organizacije

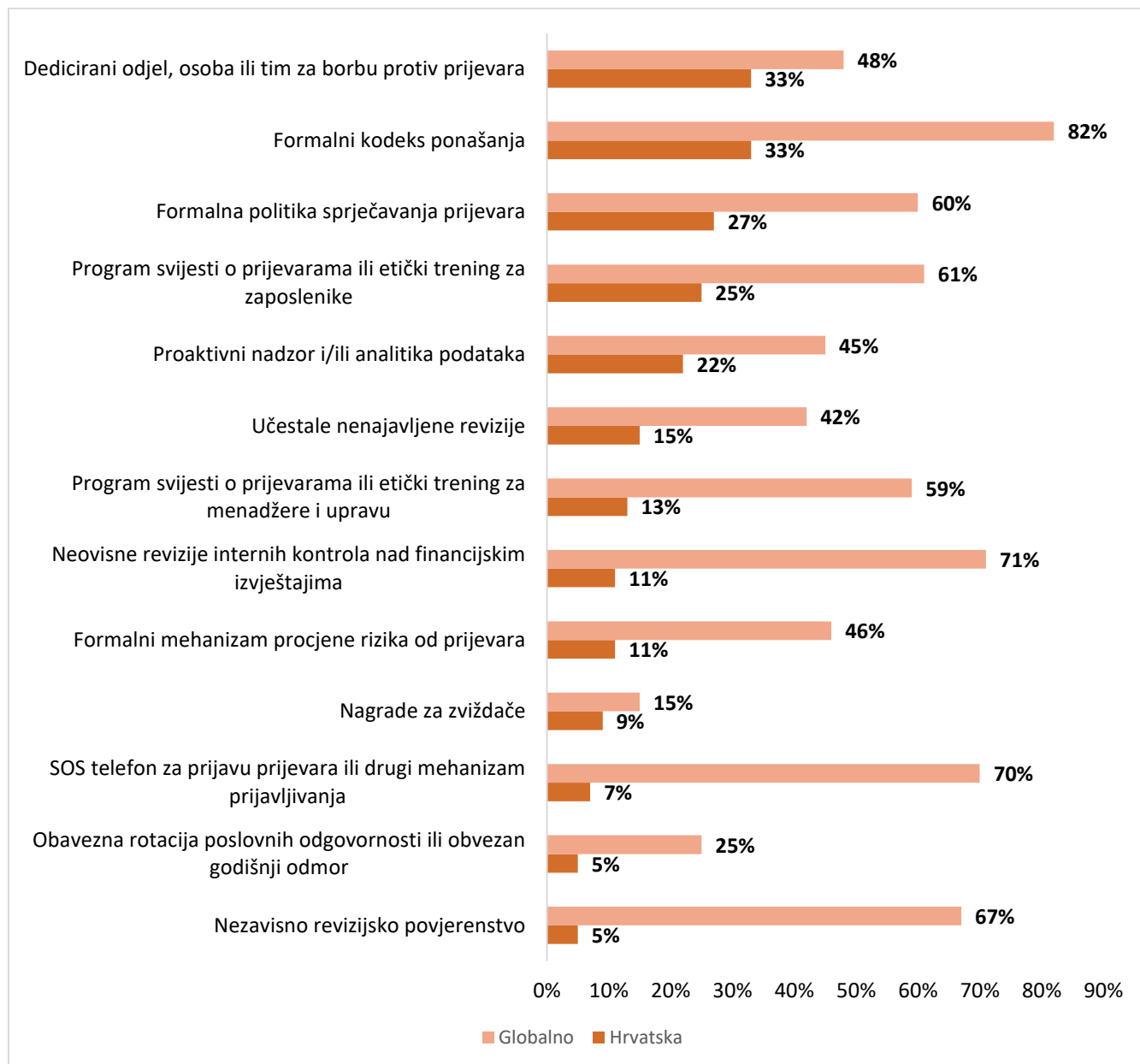

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 04.08.2022.)

Grafikon 7. prikazuje sektor poslovanja oštećenih organizacija. Najviše prijevара je u sektoru financija (32%) u koji su uključeni bankarstvo i financijske usluge te osiguranje. Nakon financijskih usluga slijede vlada i državna uprava (10%). Na trećem mjestu su stručne, znanstvene i tehničke usluge (8%), a s jako malom razlikom u udjelu slijede ih energetika, informacije i proizvodnja (svi 7%). Iz svega zaključujemo da se Hrvatska ne razlikuje od svijeta po pitanju sektora, odnosno industrija koje bilježe najveći broj prijevара. Najmanji broj prijevара bilježe industrije kao što su graditeljstvo, obrazovanje, ugostiteljstvo te zdravstvo (svi 2%).

Uvođenje učinkovitih kontrola za sprečavanje prijevара može pomoći u borbi protiv prijevара.

Grafikon 8. Kontrole za sprečavanje prijevare koje je organizacija imala u vrijeme prijevare

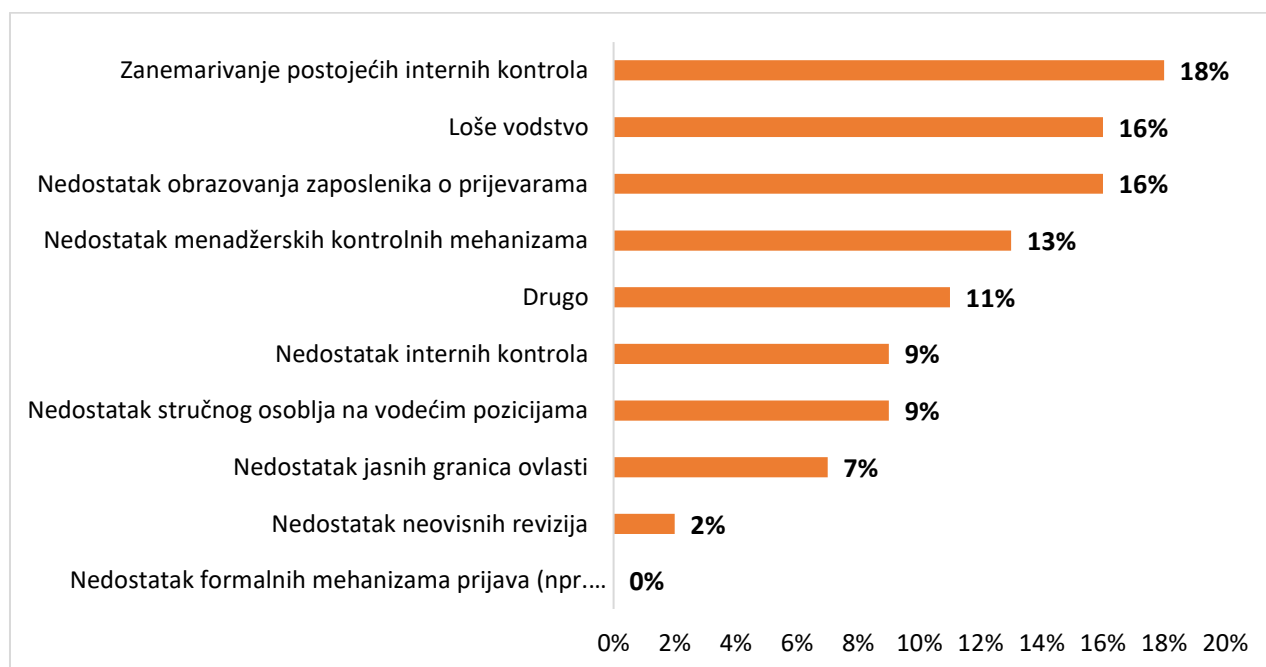
Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 04.08.2022.)

Grafikon 8. prikazuje koje je od 18 uobičajenih kontrola protiv prijevare organizacija imala u vrijeme prijevare. Kao što možemo vidjeti na grafikonu, Hrvatska zaostaje u implementaciji kontrola za sprečavanje i otkrivanje prijevare u odnosu na globalne podatke, niti jedna kontrola nije zastupljena kod više od polovice ispitanika. Menadžerski kontrolni mehanizmi su na vrhu ljestvice s udjelom od 49%, što znači da je to najčešće implementirana kontrola u Hrvatskoj, što se ne može reći i za svijet,

gdje vodeću poziciju imaju neovisne revizije financijskih izvješća organizacije i formalni kodeks ponašanja. Na drugom i trećem mjestu su odjel za internu reviziju s udjelom od 42% te neovisne revizije financijskih izvješća organizacije s udjelom od 36%. Zabrinjavajuća je činjenica da hrvatske organizacije zaostaju u odnosu na globalne u kontrolama koje su temelj borbe protiv prijevара. Neke od tih kontrola su: uvođenje formalnog kodeksа ponašanja čiji je udio u Hrvatskoj 33%, a na globalnoj razini visokih 82% prema ACFE istraživanju 2022., zatim uvođenje formalne politike sprečavanja prijevара, koju je imalo 27% oštećenih organizacija u Hrvatskoj, te 60% na globalnoj razini. Također, uvođenje programa svijesti o prijevarama ili provođenje etičkog treninga za zaposlenike u Hrvatskoj je provela svaka četvrta oštećena organizacija, 25% u odnosu na 61% globalnih organizacija. Vrlo nisko na ljestvici su i formalni mehanizmi procjene rizika od prijevара, koje u Hrvatskoj ima svaka deseta organizacija (11% u odnosu na 46% globalnih organizacija), a svega 7% ih ima telefon ili drugi mehanizam prijavljivanja nepravilnosti (70% globalnih organizacija).

Prijevare se događaju i u organizacijama koje imaju organiziran sustav borbe protiv prijevара.

Grafikon 9. Čimbenici koji su doprinijeli da se prijevара dogodi

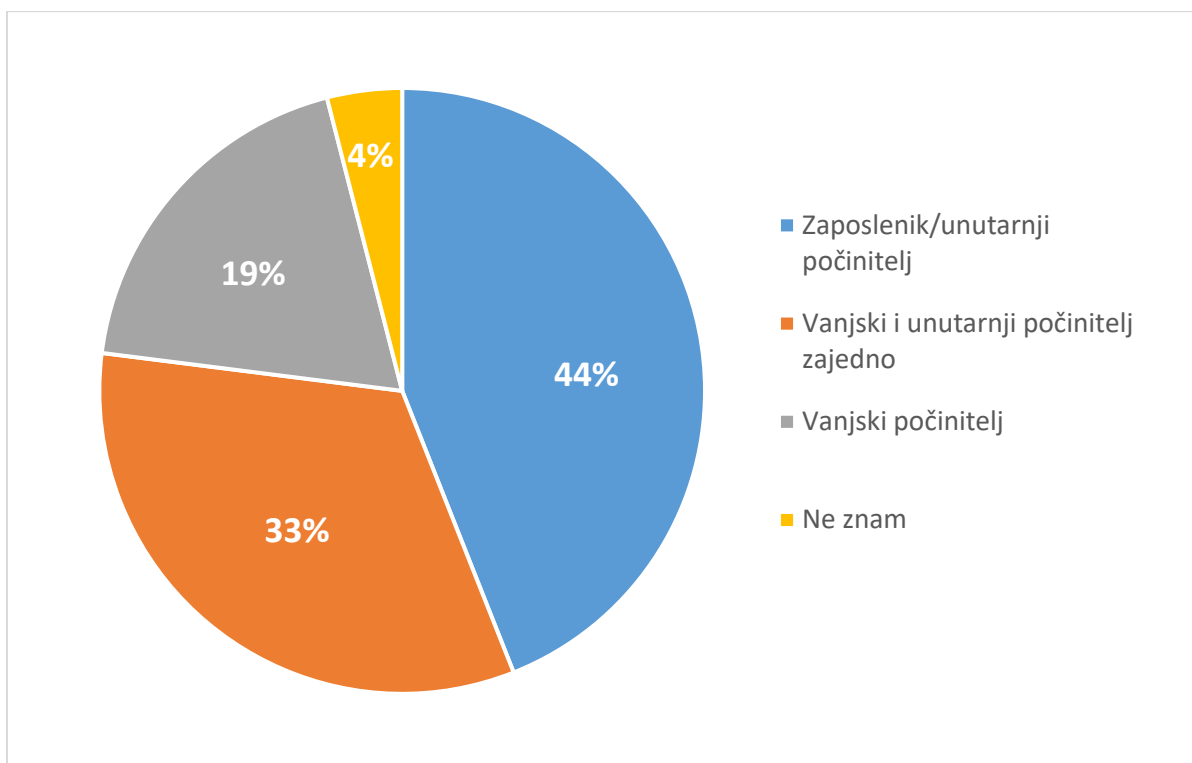

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfcroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 07.08.2022.)

Na grafikonu 9. možemo vidjeti koji su to čimbenici doprinijeli nastanku prijevare. Ispitanici ovog istraživanja naveli su da do počinjenja prijevare najviše došlo zbog zanemarivanja postojećih internih kontrola (18%), lošeg vodstva (16%) te nedostatka obrazovanja zaposlenika o prijevarama (16%).

Informacije o samim počiniteljima prijevare mogu pomoći poduzećima za procjenu rizika među zaposlenicima tog poduzeća. Neke od glavnih karakteristika počinitelja prijevare su spol, staž i položaj u organizaciji. U istraživanjima koja su do sada provedena dokazano je da se u većini slučajeva radi o muškarcima s 7 i više godina radnog iskustva u organizaciji i koji su u 50-im, 60-im godinama života.

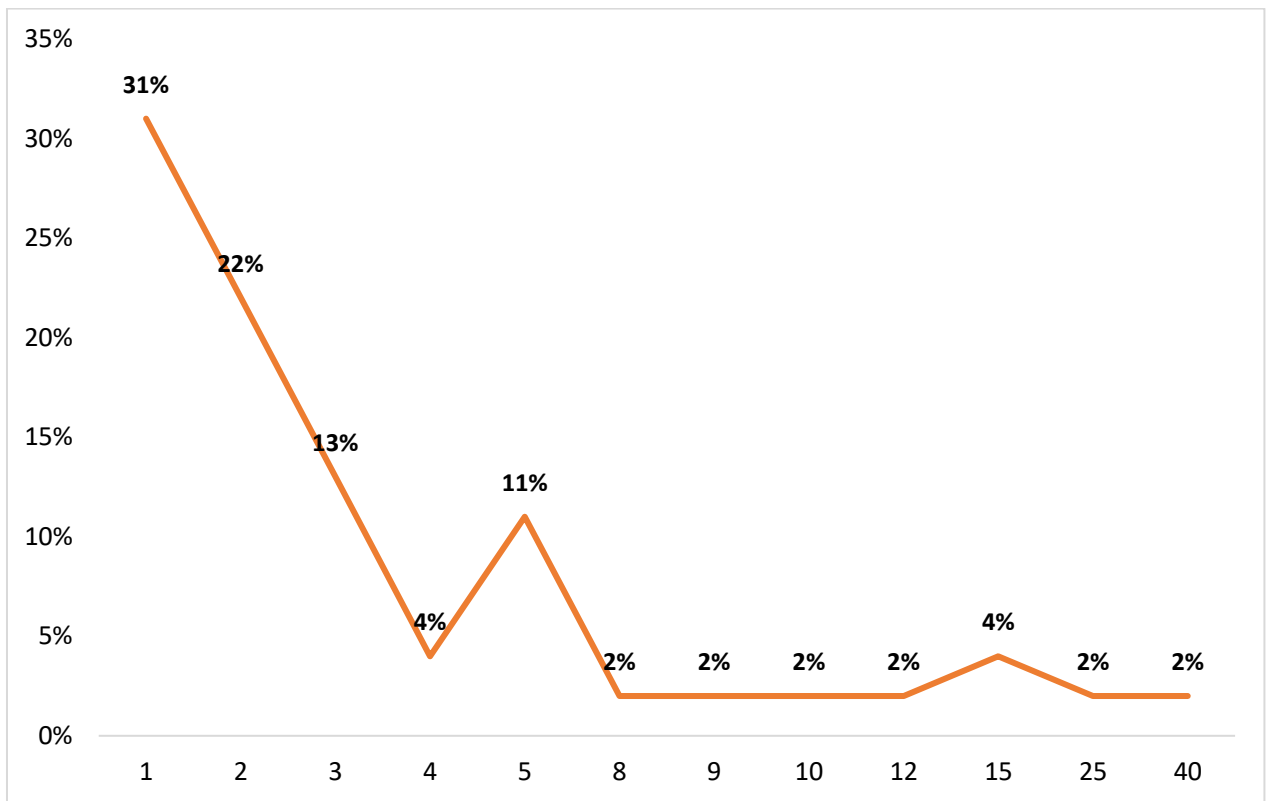
Grafikon 10. Primarni počinitelj prijevare

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 07.08.2022.)

Na grafikonu 10. možemo vidjeti koji su to primarni počinitelji prijevare. Kod ispitanika ovog istraživanja unutarnji počinitelj prisutan je u 44% slučajeva, a kada se poveže s vanjskim počiniteljem taj broj raste na čak 77%. Samo 19% ispitanika rekli su da je počinitelj prijevare bio vanjski počinitelj, što zapravo ne čudi jer je njima teže doći do podataka i informacija i samim time oštetiti poduzeće.

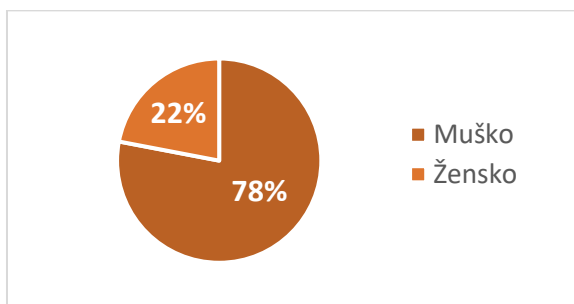
Grafikon 11. Broj počinitelja uključenih u prijevare

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 07.08.2022.)

Na grafikonu 11. možemo vidjeti kretanja broja počinitelja koji su uključeni u prijevare. Jasno je da se uglavnom radi o samo jednom počinitelju (31%) što je vjerojatno zbog straha da ne bude otkriven ukoliko prijevare počini u suradnji s drugom osobom. Vidimo da u više od 50% slučajeva radi se o samo jednom ili dva počinitelja prijevare. Porast broja počinitelja pada u postotku počinjenja prijevare.

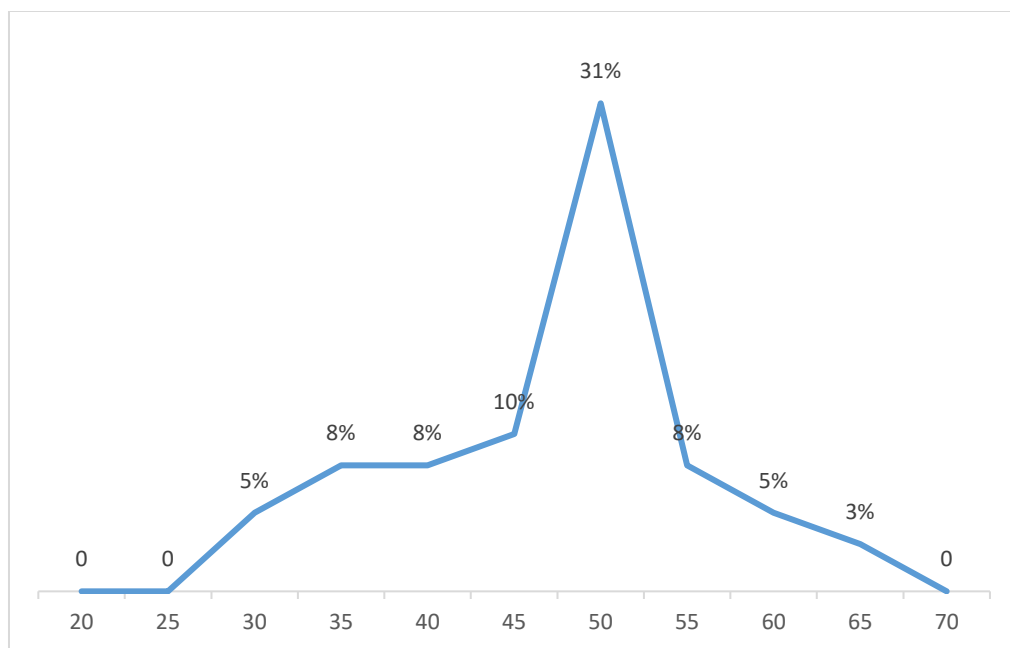
Grafikon 12. Spol počinitelja

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 07.08.2022.)

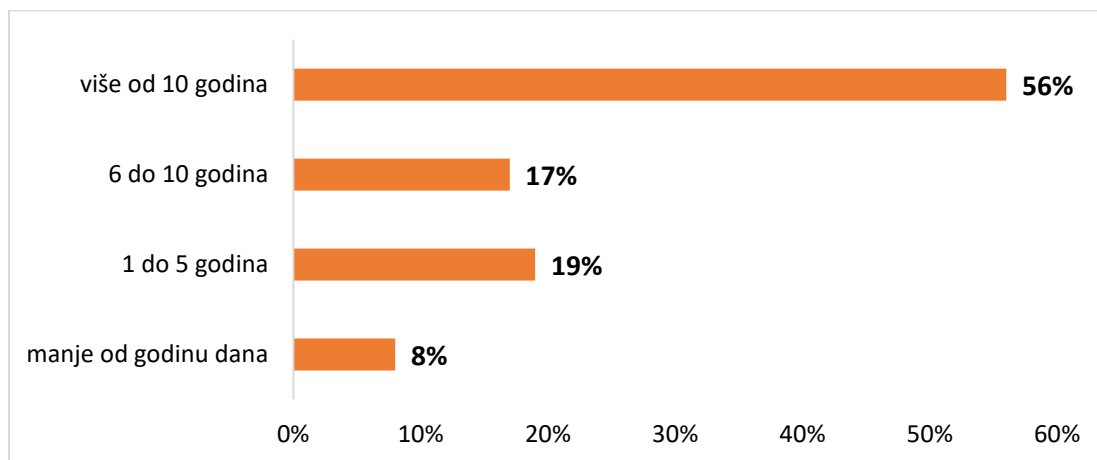
Na grafikonu 12. prikazan je postotak muških i ženskih počinitelja prijevara. Iz istraživanja doznajemo da su počinitelji prijevara uglavnom muškarci u petom ili šestom desetljeću života. Čak 79% ispitanika ovog istraživanja potvrdilo je da se radi o muškarcu u 40-im i 50-im godinama života. U samo 10% slučajeva počinitelji su mlađi ili stariji od toga.

Grafikon 13. Starost počinitelja

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 07.08.2022.)

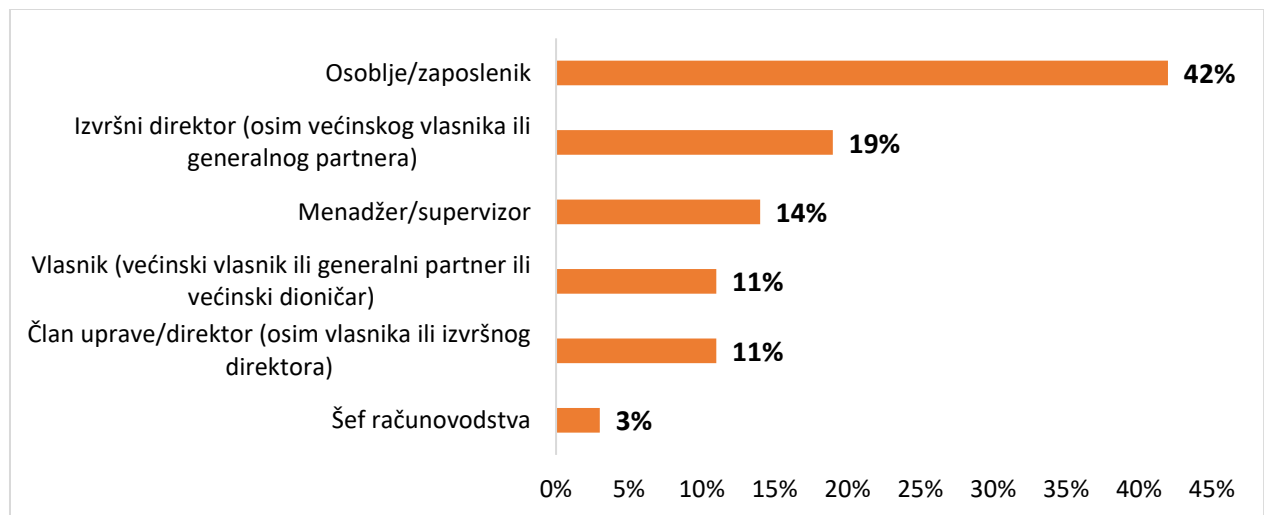
Grafikon 14. Staž počinitelja u organizaciji

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 07.08.2022.)

Na grafikonu 14. možemo vidjeti staž počinitelja u organizaciji. Jasno je da što duže netko radi u poduzeću to će lakše počinuti prijevare. Prema istraživanju dokazano je da je u više od 50% slučajeva počinitelj u organizaciji radio više od 10 godina, a njih 17% su u organizaciji bili između 6 i 10 godina. Manje od godinu dana je u organizaciji radilo samo 8% počinitelja.

Grafikon 15. Pozicija unutarnjeg počinitelja prijevare

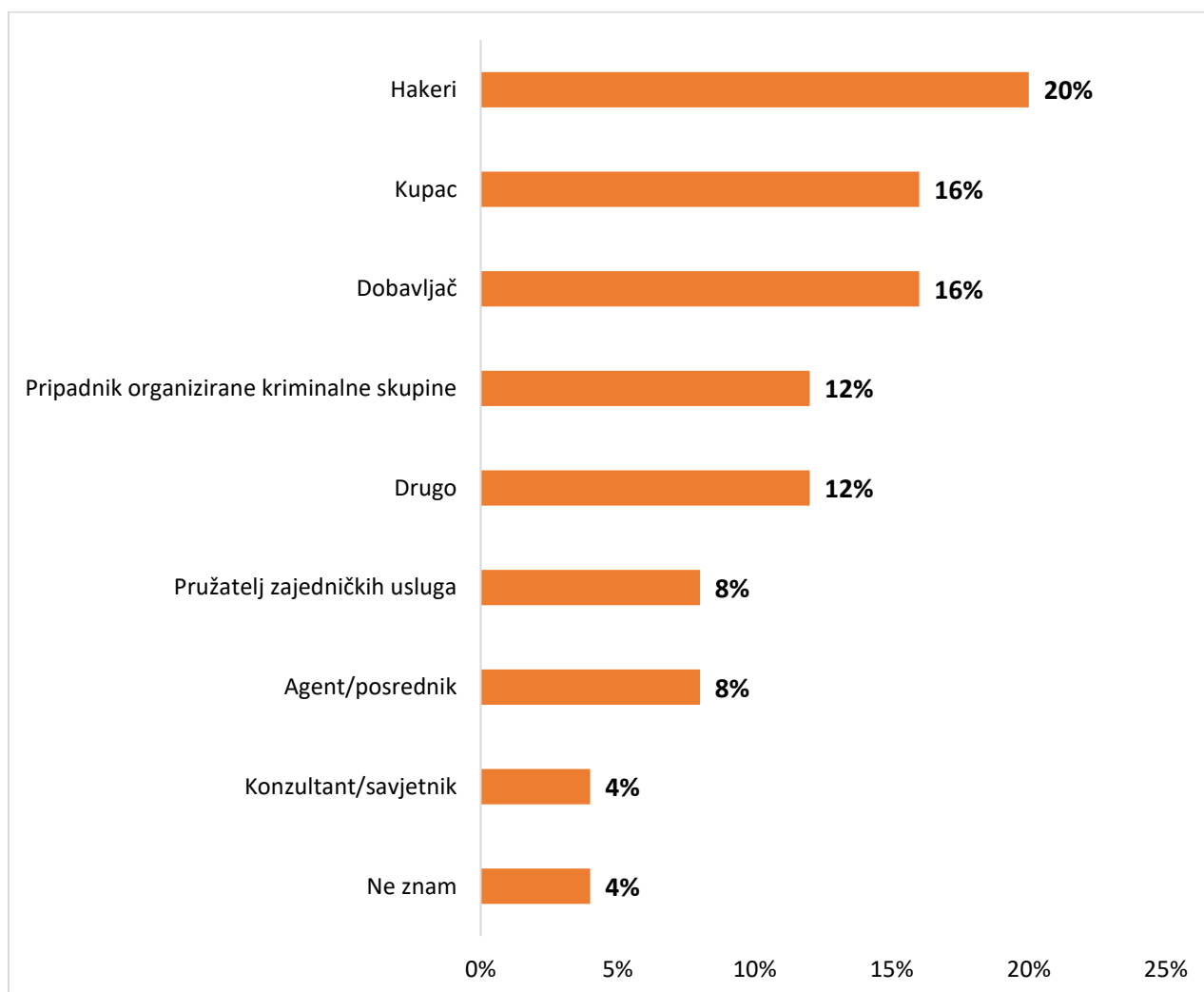

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 07.08.2022.)

Grafikon 15. prikazuje koja je pozicija unutarnjeg počinitelja prijevare. Istraživanje pokazuje da se u najvećem broju slučajeva radi o zaposleniku same organizacije. Vlasnici organizacije uključeni su u samo 11% slučajeva, a menadžeri, izvršni direktori, članovi uprave i šefovi računovodstva u čak 47% slučajeva, od čega su najviše uključeni menadžeri (14% slučajeva).

S obzirom da počinitelji prijevare mogu biti i ljudi izvana, u istraživanju je uključeno i pitanje tko su bili vanjski počinitelji prijevare. Logično je da prvi na listi sumnjivaca budu poslovni partneri, odnosno kupci i dobavljači, jer su u jako dobroj poziciji za oštećenje organizacije

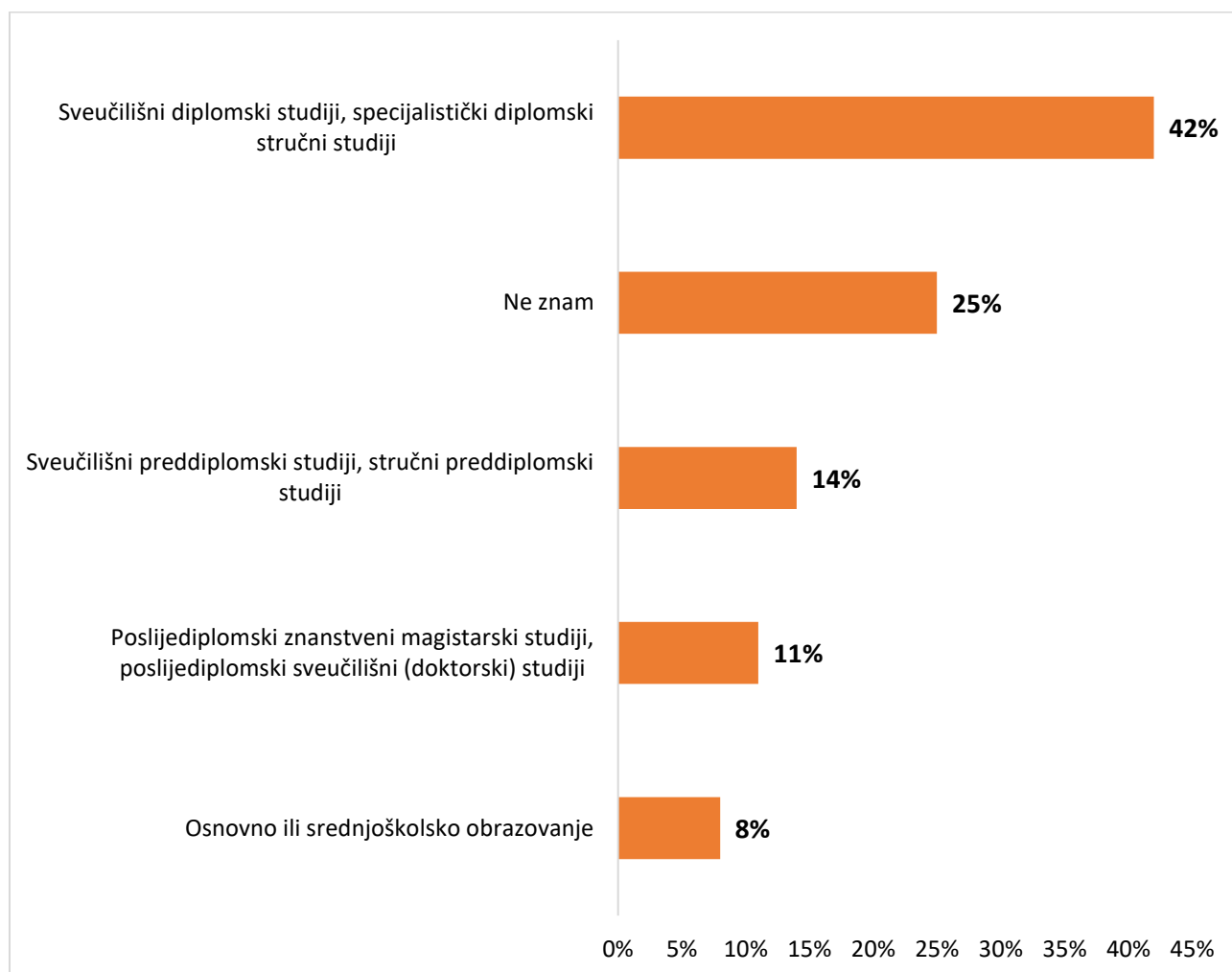
Grafikon 16. Vanjski počinitelji prijave

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 10.08.2022.)

Na grafikonu 16. prikazano je koji su to najčešći vanjski počinitelji prijave. U najviše slučajeva hakeri su identificirani kao vanjski počinitelji, u čak 20% slučajeva što nas zapravo i ne čudi s obzirom na stanje u svijetu i ekonomiji posljednje dvije godine, a što je izazvano pandemijom COVID-19. Organizacija hibridnog modela rada omogućila je hakerima lakši pristup podacima organizacije. Nakon hakera su naravno kupci i dobavljači koji su identificirani u 16% slučajeva.

Grafikon 17. Stupanj obrazovanja glavnog unutarnjeg počinitelja

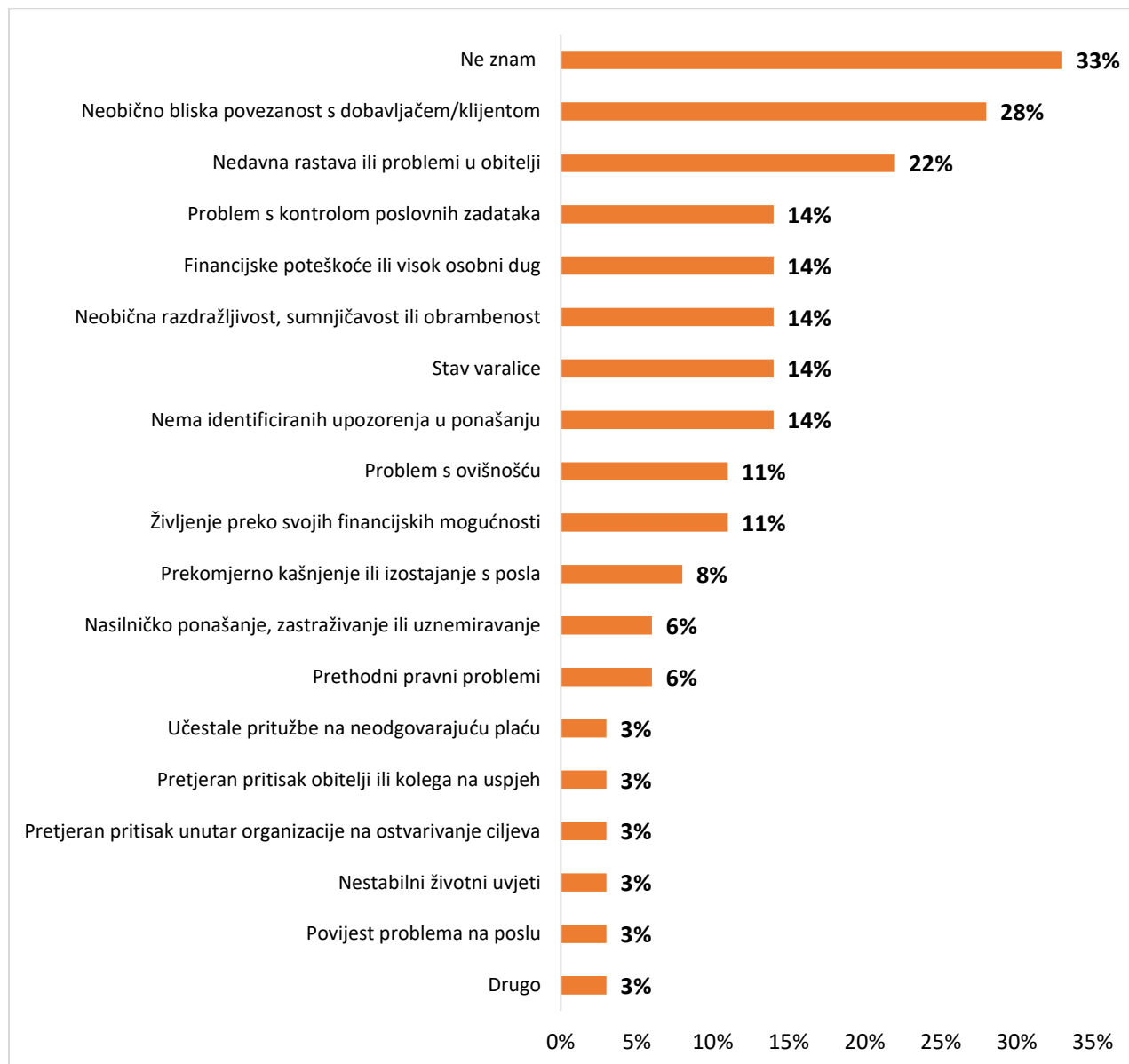
Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 10.08.2022.)

Stupanj obrazovanja glavnog unutarnjeg počinitelja prikazan je na grafikonu 17. Istraživanjem je utvrđeno da su glavni unutarnji počinitelji većinom više ili visoko obrazovani, a osnovno ili srednjoškolsko obrazovanje zastupljeno je u svega 8% slučajeva. Stupanj obrazovanja počinitelja u Hrvatskoj u skladu je sa stupnjem obrazovanja počinitelja na globalnoj razini prema podacima ACFE-a. Istraživanjem ACFE-a dokazano je da sa stupnjem obrazovanja počinitelja raste i sposobnost počinjenja prijevara.

Prema istraživanju ACFE-a prosječna prijevara traje duže od godinu dana pa je nekada moguće prepoznati znakove upozorenja na prijevaru kod počinitelja. Znakovi

koji se najčešće pojavljuju su: život iznad svojih financijskih mogućnosti, problemi u obitelji, ovisnosti i sl.

Grafikon 18. Znakovi upozorenja u ponašanju unutarnjeg počinitelja

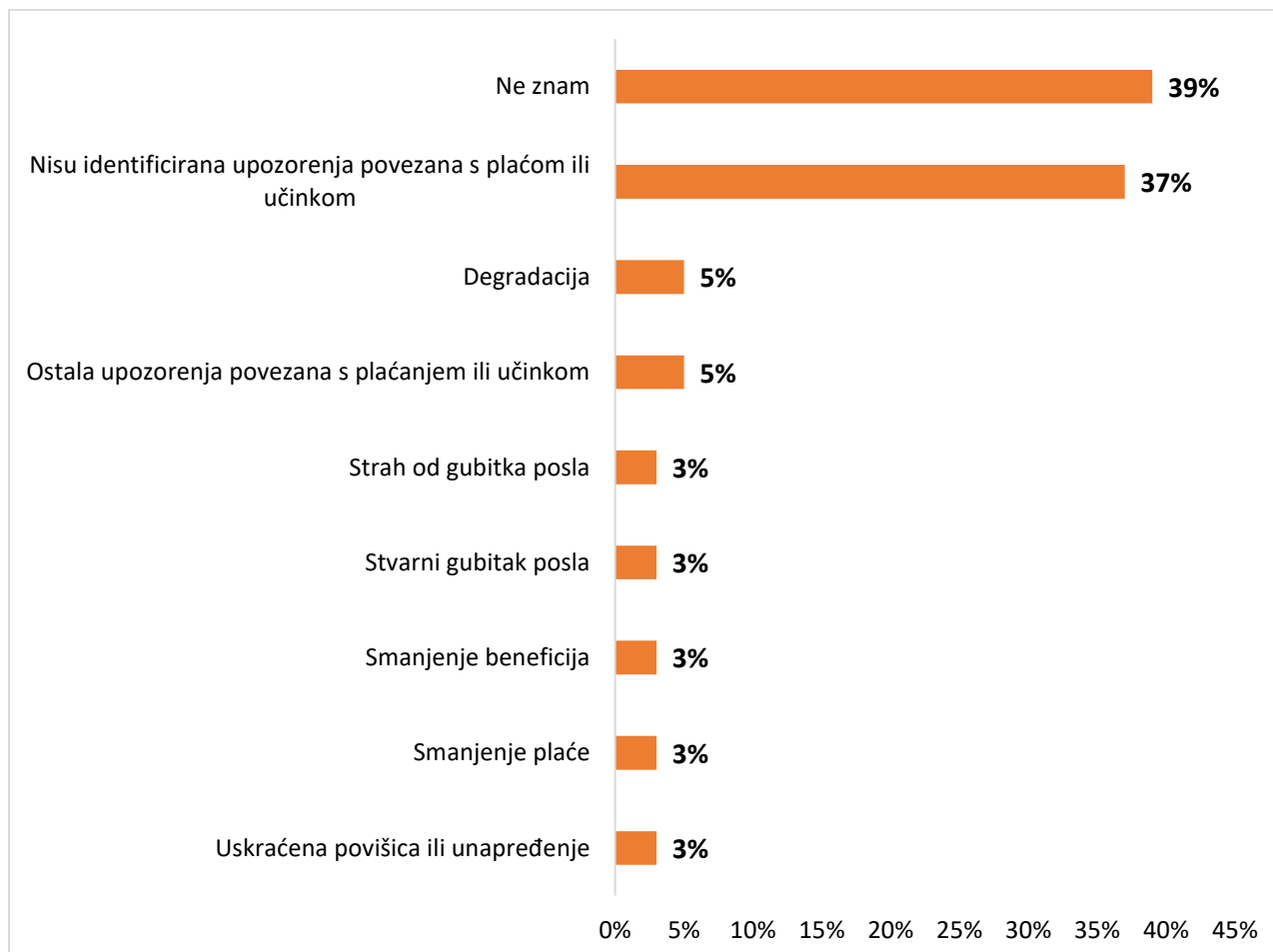

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 10.08.2022.)

Grafikon 18. prikazuje znakove upozorenja na prijevaru koje možemo primijetiti u ponašanju unutarnjeg počinitelja. Istraživanje za Hrvatsku pokazuje da je najčešći znak koji možemo primijetiti neobično bliska povezanost s dobavljačem/klijentom (28% slučajeva). Kao treći najčešći znak identificiran je problem u obitelji, što često dovodi i do financijskih problema. Ostali znakovi upozorenja su u razinama ispod

15%, a to su: stav varalice, kašnjenje ili izostajanje s posla, problemi s kontrolom zadataka, problemi s ovisnošću. Skoro 35% ispitanika nisu mogli identificirati niti jedan znak upozorenja na prijevare.

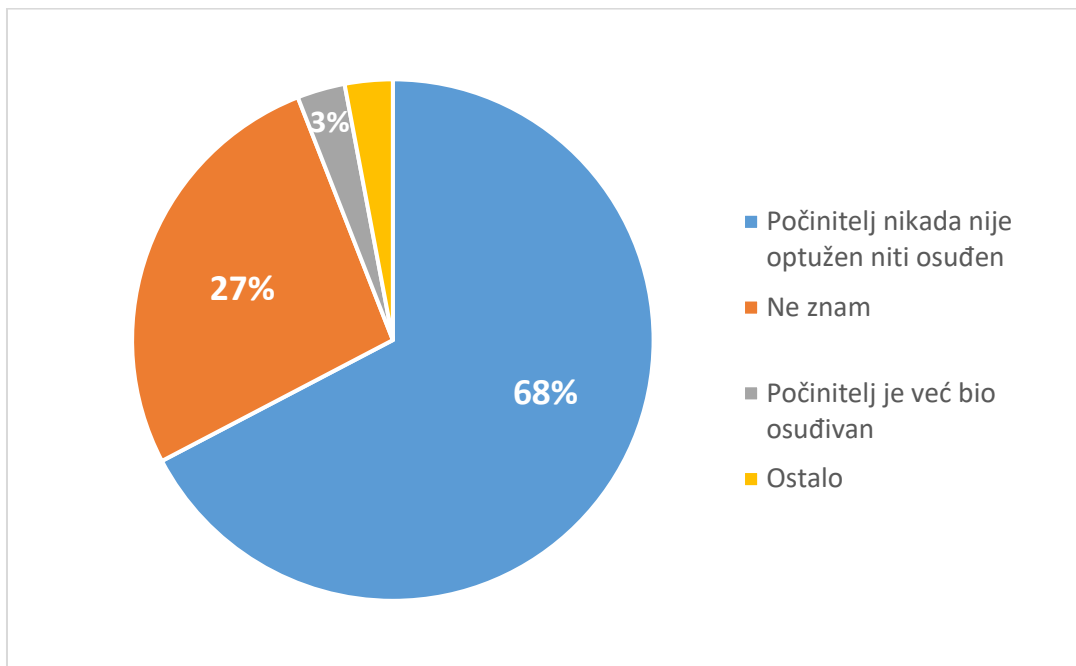
Grafikon 19. Situacije vezane za plaću ili učinak koje je počinitelj doživio prije ili za vrijeme prijevare

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 10.08.2022.)

Grafikon 19. prikazuje situacije vezane za plaću ili učinak koje je počinitelj doživio prije ili za vrijeme prijevare. Često su počinitelji prijevare potaknuti nekim događajem koji se dogodio neposredno prije ili za vrijeme prijevare, a to može biti problemi s plaćom, odnosno smanjenje plaće, problemi s pozicijom i sl. U 39% slučajeva ispitanici su se izjasnili da ne znaju je li bilo takvih problema, a u 37% slučajeva tvrde da nisu identificirana upozorenja povezana s plaćom ili učinkom. Ostale situacije koje su ispitanici identificirali zastupljene su u jako malim postocima.

Grafikon 20. Kriminalna pozadina počinitelja

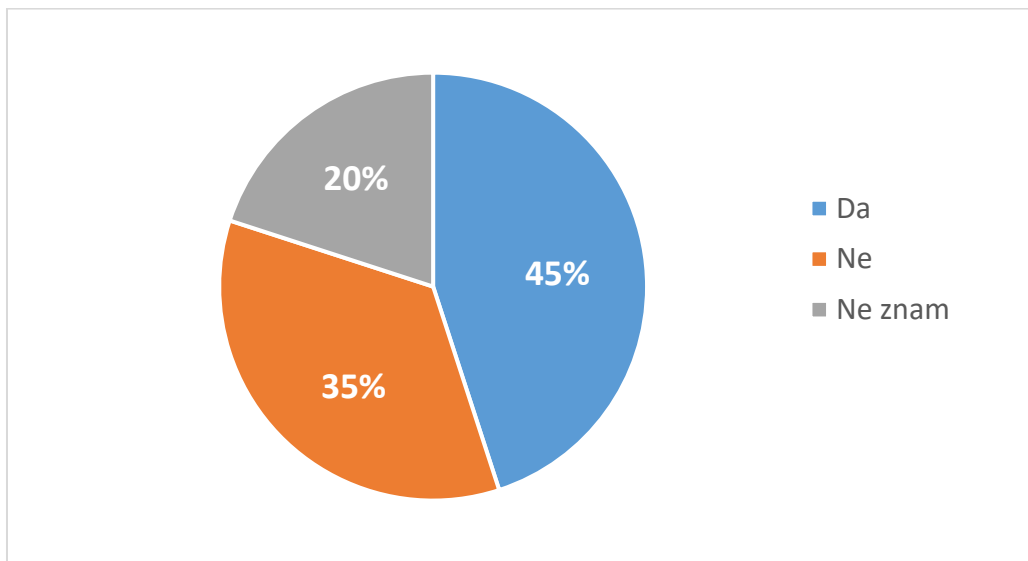

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022.

Grafikon 20. prikazuje jesu li počinitelji već bili osuđivani, odnosno kriminalnu pozadinu počinitelja. Očekivano bi bilo kako počinitelj prijave ranije nije bio optužen za prijevare, ali rezultati istraživanja pokazuju suprotno. U 3% slučajeva počinitelj je već bio osuđivan, a u čak 27% slučajeva ispitanici su odgovorili da ne znaju za navedeni postupak, što znači da se ta informacija propustila prilikom analize zaposlenika prije zaposlenja.

Nakon što otkriju prijevare, organizacije uglavnom s počiniteljem pokušavaju prekinuti ugovor, ali s obzirom na zakone u Hrvatskoj to nije uvijek tako lako. Ovisno o visini štete ili prirodi prijave, organizacije ili prijave slučaj prijave nadležnim tijelima ili pokušaju štetu namaknuti kroz sporazum s počiniteljem ili tužbom protiv počinitelja.

Grafikon 21. Slučajevi upućeni tijelima za provođenje zakona

Izvor: Izrada autora prema podacima ACFE-a: Kako krademo 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo> (pristupljeno 10.08.2022.)

Na grafikonu 21. možemo vidjeti postotak slučajeva koji su upućeni tijelima za provođenje zakona. Kod 45% ispitanika ovog istraživanja slučaj je upućen nadležnim državnim tijelima. 35% ispitanika nije prijavilo slučaj, vjerojatno zato da očuvaju svoju reputaciju i spriječe odlazak poslovnih partnera. Njih 20% ispitanika ne znaju je li išta poduzeto, ali vjerojatno nije.

5. INSTITUCIJE I ORGANIZACIJE ZA BORBU PROTIV PRIJEVARA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Prijevare ugrožavaju razvoj gospodarskog sustava i ekonomije u svijetu, ali i u Hrvatskoj. Taj proces suzbijanja korupcije i prijevara je kompleksan te zahtijeva puno rada i djelovanja organizacija i institucija nadležnih za borbu protiv prijevara. Institucije i organizacije koje su ovlaštene za borbu protiv prijevara u Hrvatskoj su: USKOK – Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, DORH – Državno odvjetništvo Republike Hrvatske i odjeli Ministarstva financija za nadzorne aktivnosti, što uključuje: porezni i carinski nadzor, Financijsku policiju, Financijski inspektorat, Ured za sprječavanje pranja novca i Proračunski nadzor.

5.1. USKOK – Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta

Osnovan je 2001. godine kao specijalizirano tijelo u sastavu državnog odvjetništva sa sjedištem u Zagrebu. USKOK je nastao kako bi se na što učinkovitiji i efikasniji način suprotstavio korupciji i organiziranom kriminalu u Republici Hrvatskoj. Organizirani kriminal predstavlja veliku opasnost za slobodu i sigurnost kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj. Pojava korupcije smanjuje otpor organiziranom kriminalu, slabi moral u političkom odlučivanju, blokira javnu upravu te dolazi do narušavanja temeljne društvene vrijednosti.

Odredbama Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta propisano je za koja kaznena djela Ured obavlja poslove državnog odvjetništva, a to su: zloupotreba u postupku stečaja i zlouporaba položaja, ovlasti i opojnih droga, protupravno oduzimanje slobode i udruživanje za počinjenje kaznenih djela.

USKOK se sastoji od 6 odjela te tajništva i pratećih službi:

- Odjel tužitelja
- Odjel za sprječavanje pojava korupcije i odnose s javnošću
- Odjel za istraživanje i dokumentaciju
- Odjel za međunarodnu suradnju i zajedničke istrage
- Odjel za istraživanje imovinske koristi stečene kaznenim djelom

- Odjel delegiranih europskih tužitelja. (USKOK, 2022.)

5.2. DORH – Državno odvjetništvo Republike Hrvatske

DORH je neovisno i samostalno pravosudno tijelo koje je ovlašteno postupati protiv počinjenja kaznenih djela i poduzimati pravne radnje radi zaštite imovine Republike Hrvatske kao i podnositi pravna sredstva za zaštitu Ustava i zakona Republike Hrvatske. Na čelu vertikalno hijerarhijski strukturiranog državnog odvjetništva je Glavni državni odvjetnik Republike Hrvatske.

DORH se sastoji od 4 odjela:

- Kazneni odjel,
- Građansko-upravni odjel,
- Odjel za unutarnji nadzor i
- Odjel za međunarodnu pravnu pomoć i suradnju. (Belak, 2011., str.105)

Unutar državnog odvjetništva osnovana su i rade;

- 25 općinskih državnih odvjetništava
- 15 županijskih državnih odvjetništava
- Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta
- Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (DORH, 2022.)

Temeljni ciljevi DORH-a su: stvaranje uvjeta za funkcioniranje pravne države, zaštita temeljnih ljudskih prava i sloboda i zaštita temeljnih interesa Republike Hrvatske.

5.3. Odjeli Ministarstva financija za nadzorne aktivnosti

Ministarstvo financija obavlja sljedeće nadzorne aktivnosti:

- Ured za sprječavanje pranja novca,
- Financijski inspektorat,
- Carinski nadzor i
- Porezni nadzor. (Belak, 2011., str.106)

Ured za sprječavanje pranja novca je samostalna unutarnja ustrojstvena jedinica u sastavu Ministarstva financija koja provodi sljedeće aktivnosti:

- Prikupljanje, analiziranje, obrada i pohranjivanje Zakonom propisanih podataka o transakcijama,
- Dostavljanje obavijesti o sumnjivim transakcijama nadležnim tijelima,
- Obavljanje administrativnog nadzora obveznika.

Sastoji se od tri odjela:

- Odjel za informacijski sustav i strategijske analize,
- Odjel za analitiku i sumnjive financijske transakcije i
- Odjel za prevenciju i nadzor. (Belak, 2011., str.109)

Aktivnosti financijskog inspektorata su da doprinosi zaštiti financijskog sustava od zloupotreba i kriminala, što uključuje pranje novca i financiranje terorizma. On također obavlja upravne i druge poslove koji se odnose na međunarodnu suradnju i kontakt s međunarodnim organizacijama, sudjeluje u radu odgovarajućih međunarodnih organizacija, odbora i radnih skupina, razmjenjuje podatke sa službama iz inozemstva itd.

Financijski inspektorat vodi prekršajni postupak u prvom stupnju za prekršaje propisane Zakonom o Financijskom inspektoratu i zakonima kojima se uređuje sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma, devizno poslovanje te pružanje usluga platnog prometa i prijenosa novca. (Ministarstvo financija Republike Hrvatske, 2022.)

Sektor za nadzor izvršava poslove praćenja, analiziranja i koordiniranja kontrolnih aktivnosti, surađuje s područnim carinskim uredima te pruža stručnu pomoć i vrši koordinaciju poslova svih nižih unutarnjih ustrojstvenih jedinica. Sastoji se od 4 službe:

- Služba za upravljanje rizicima,
- Služba za inspekcijski nadzor i provjere,
- Služba za analitičku podršku i
- Služba za operativnu komunikaciju i podršku.

Porezna uprava je organizacija za primjenu poreznih propisa i propisa o plaćanju obveznih doprinosa. Obavlja poslove koji se odnose na: zaprimanje poreznih prijava,

utvrđivanje porezne osnovice i porezne obveze, provođenje inspekcijskog nadzora, provođenje ovrhe radi naplate poreza i mnoge druge poslove.

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA PRIJEVARNOG FINANCIJSKOG IZVJEŠTAVANJA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Istraživanjem koje je provedeno nastojalo se utvrditi vrste i intenzitet prijevара među gospodarskim subjektima u Republici Hrvatskoj te ulogu internih i eksternih revizora u procesu prevencije i otkrivanja prijevара. Anonimno istraživanje provedeno je u razdoblju od 12.05.2022. do 31.08.2022. godine.

Anketni upitnici za interne revizore su mailom poslani na 96 kontakata, područnim uredima za državnu reviziju, različitim bankama, osiguravajućim kućama te društvima u sektorima farmaceutске industrije, turizma, telekomunikacija, itd.

Anketni upitnici za eksterne revizore su poslani svim kontaktima eksternih revizora koji su navedeni u registru revizorskih društava, što je 201 kontakt.

Anketu je povratno ispunilo 31 kontakt internih i 31 kontakt eksternih revizora, što daje stopu povrata 32% za interne revizore i 15% za eksterne revizore.

6.1. ANKETNI UPITNIK INTERNIH REVIZORA

Jedan od najpoznatijih načina za odvrаćanje ili sprječavanje prijevара je postojanje dobrog sustava kontrolа. Iako je istraživanje ACFE-a iz 2022. godine utvrdilo da interni revizori otkrivaju samo oko 16 posto svih prijevара zaposlenika (ostale se otkrivaju putem dojava, od strane upozorenih zaposlenika ili slučajno), sama prisutnost internih revizora ima značajan učinak odvrаćanja. Unutarnji revizori pružaju neovisne provjere i izazivaju počinitelje da se zapitaju mogu li počiniti prijevара i ne biti uhvaćeni. Vidljiva i učinkovita sigurnosna funkcija, u kombinaciji s odgovarajućim programom za prevenciju gubitaka, može pomoći u osiguravanju da se prijevара pravilno istraže i da se slabosti kontrolе i kršenja na odgovarajući način tretiraju i kažnjavaju.

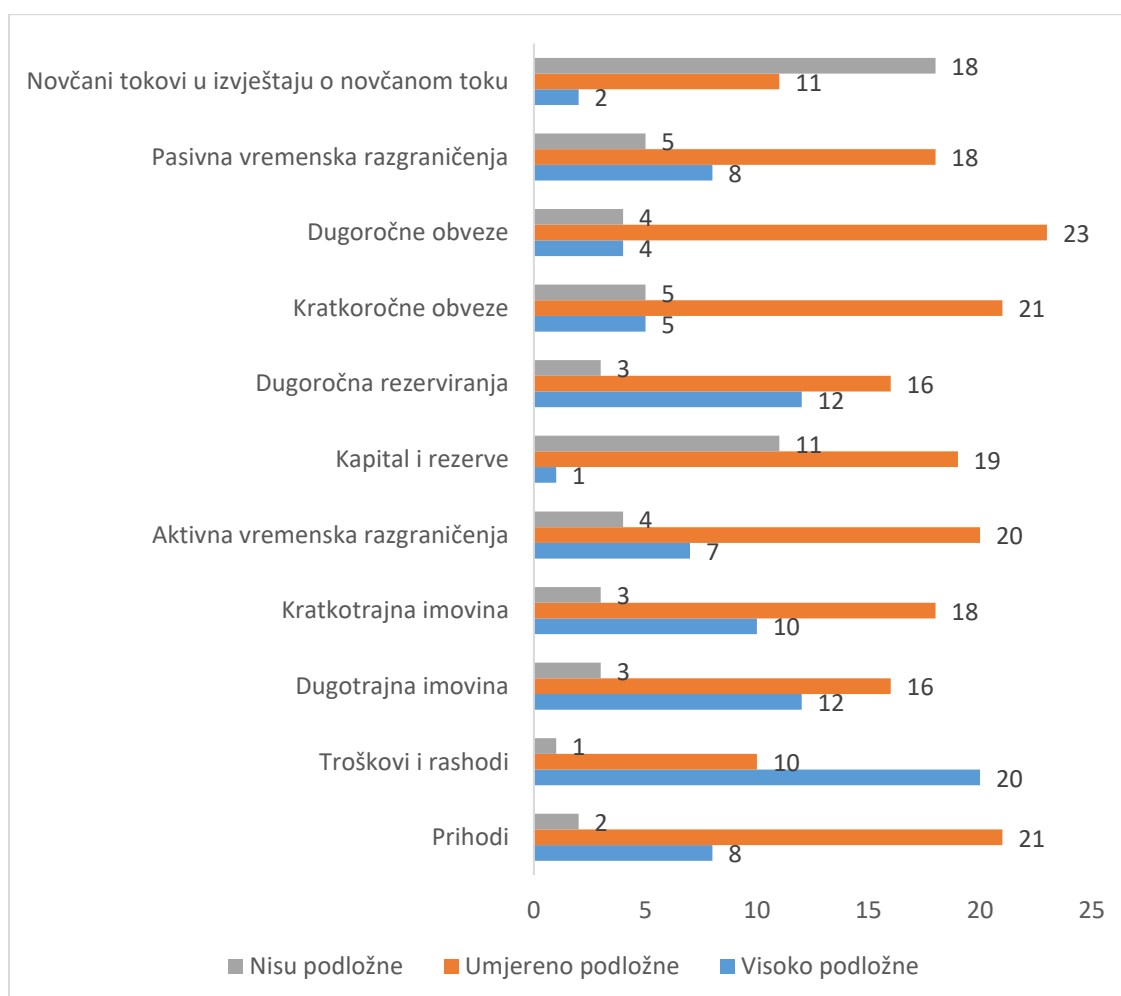
Interna revizija je neovisno i objektivno pružanje angažmana s izražavanjem uvjerenja i savjetodavnih usluga, osmišljena da doprinosi stvaranju dodane vrijednosti i unapređuje poslovanje organizacije. Ona pomaže organizaciji u

ispunjavanju njezinih ciljeva uvodeći sustavan, discipliniran pristup procjenjivanju i poboljšanju djelotvornosti upravljanja rizicima, kontrole i korporativnog upravljanja. (Hrvatski institut internih revizora, 2022.)

Funkcija interne revizije može zaštititi kompaniju od prijevare u financijskim izvještajima ako su interni revizori učinkoviti na tri područja:

1. sprječavanju prijevare u financijskim izvještajima kroz adekvatne i učinkovite sustave internih kontrola,
2. otkrivanju prijevare u financijskim izvještajima vršenjem funkcije interne revizije i
3. izvještavanjem otkrivene prijevare u financijskim izvještajima menadžmentu i revizijskom odboru. (Rezaee i Riley, 2014., str. 212)

Grafikon 22. Pozicije u financijskim izvještajima najpodložnije prijevarnom financijskom izvještavanju

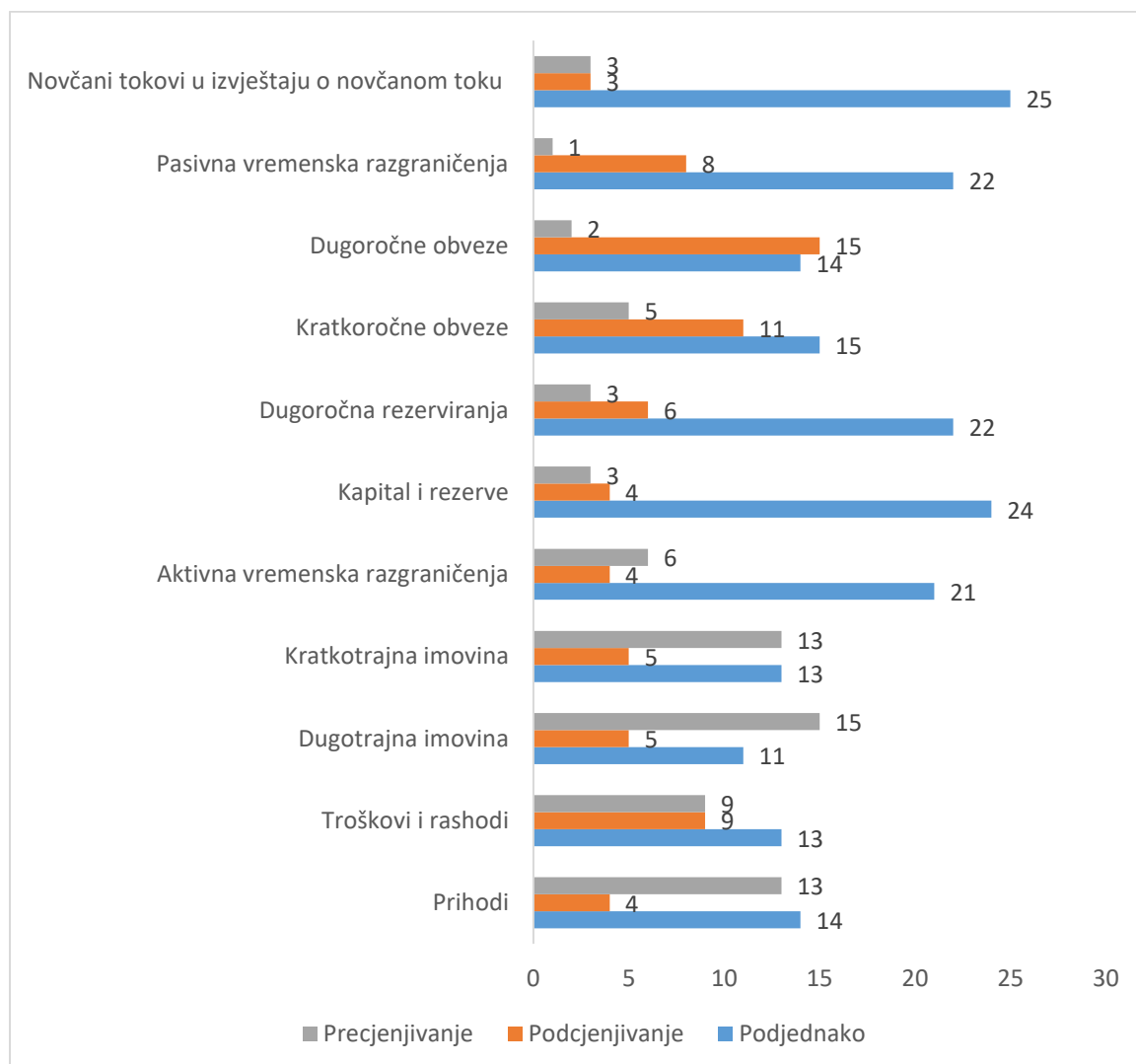

Izvor: izrada autora prema podacima prikupljenim anonimnim anketnim upitnikom

Iz grafikona 22. vidimo da je ovim istraživanjem utvrđeno da su prijevarama najpodložniji troškovi i rashodi, 20 ispitanika od njih ukupno 31 je tu poziciju navelo kao visoko podložnu prijevarama. U tablici 4. možemo vidjeti koji su to najčešći načini manipuliranja troškovima i rashodima s kojima su se susretali ispitanici. Nakon njih slijede dugotrajna imovina i dugoročna rezerviranja s jednakim rezultatom istraživanja, 12 ispitanika te je pozicije navelo kao visoko podložne prijevarama, zatim slijedi kratkotrajna imovina s nešto manjim brojem, 10 ispitanika.

Pozicije koje su manje podložne prijevarama, odnosno nisu podložne prijevarama su kapital i rezerve, gdje se najčešće radi o namještanju dobiti (samo 1 ispitanik je naveo kao visoko podložne prijevarama, a 11 ispitanika da nisu podložne prijevarama), zatim novčani tokovi u izvještaju o novčanom toku, čak 18 ispitanika je navelo kao poziciju koja nije podložna prijevarama, a ako dođe do prijevare to su većinom slučajne pogreške do kojih dođe zbog manjka posvećenosti toj poziciji. Dugoročne obveze, kratkoročne obveze, prihodi, aktivna vremenska razgraničenja i kapital i rezerve su pozicije koje su ispitanici najviše označili kao umjereno podložne prijevarama. Također u tablici 4. možemo vidjeti koji su to najčešći primjerni manipuliranja tim pozicijama u financijskim izvještajima.

Grafikon 23. Najizraženije manipuliranje pozicijama financijskih izvještaja – interni revizori

Izvor: izrada autora prema podacima prikupljenim anonimnim anketnim upitnikom

Izraženije manipuliranje pozicijama financijskih izvještaja je podjednako uočeno kod pozicija novčani tokovi u izvještaju o novčanom toku, kapital i rezerve, pasivna vremenska razgraničenja i dugoročna rezerviranja. Precjenjivanje je kod dugotrajne imovine uočilo 15 ispitanika te 13 ispitanika kod prihoda i kratkotrajne imovine. Najmanji broj ispitanika je precjenjivanje uočilo kod pasivnih vremenskih razgraničenja, dugoročnih obveza, dugoročnih rezerviranja te kapitala i rezervi (1-3 ispitanika). Podcjenjivanje je najviše uočeno kod dugoročnih i kratkoročnih obveza.

Ispitanike smo tražili da navedu primjere manipuliranja pozicijama financijskih izvještaja za određene skupine s kojima su se najviše susretali tijekom svoje dosadašnje prakse. U tablici 4. možemo vidjeti koji su to najčešći primjeri.

Tablica 4. Primjeri manipuliranja pozicijama financijskih izvještaja – interni revizori

Pozicije u financijskim izvještajima	Primjeri manipuliranja
PRIHODI	<ul style="list-style-type: none"> - duplo fakturiranja istih usluga - lažni prihodi - priznavanje prihoda koji se ne odnose na promatrano razdoblje - nepriznavanje prihoda u razdoblju kada su nastali - brisanje izlaznih računa - knjiženje prihoda, a ne predujma - fiktivni računi povezanim društvima - prihodi ostvareni, a nisu prikazani
TROŠKOVI I RASHODI	<ul style="list-style-type: none"> - ne knjiženje svih troškova/primljenih računa - krivi obračun amortizacije - vremenska razgraničenja troškova - troškovi reprezentacije - knjiženje privatnih troškova - lažni putni nalozi - nerealne dnevnice - manipulacije razduženjima zaliha - fiktivni računi povezanih društava
DUGOTRAJNA IMOVINA	<ul style="list-style-type: none"> - precjenjivanje vrijednosti imovine kod reevaluacije - nerealna nabavna vrijednost imovine - krive stope amortizacije - imovina se koristi isključivo za privatne potrebe vlasnika - neaktiviranje imovine - odgađanje stavljanja u uporabu - imovina evidentirana u pripremi, a zapravo se koristi - korištenje manje amortizacijske stope da se smanji trošak amortizacije radi veće dobiti - precijenjena vrijednost kod stavljanja u uporabu
KRATKOTRAJNA IMOVINA	<ul style="list-style-type: none"> - pozajmice koje se nikad ne vraćaju - manjkovi - promjena vrijednosti zaliha zbog utjecaja na trošak nabave - nerealna potraživanja zbog neprovođenja otpisa - lažne inventure - robe nema, a prikazano je da ima - neotpisana stara potraživanja - nenaplativa potraživanja nisu vrijednosno usklađena i otpisana - blagajničko poslovanje – uplate i isplate novca bez odgovarajuće dokumentacije
AKTIVNA VREMENSKA	<ul style="list-style-type: none"> - vremensko razgraničenje troškova i primjena krivih

RAZGRANIČENJA	<p>standarda i pravila za prikazivanje troškova</p> <ul style="list-style-type: none"> - nema rasknjižavanja - neadekvatno razgraničenje - tekući trošak stavljen kao razgraničenje - ne rasknjižuje se pravovremeno - po potrebi uvećanje/smanjenje
KAPITAL I REZERVE	<ul style="list-style-type: none"> - manipulacija rezultata razdoblja - upravljanje dobiti preko manipulacije prihodima i rashodima - lažna dobit - iskazivanje manje dobiti od realne - rezerviranja u većem iznosu nego što je potrebno
DUGOROČNA REZERVIRANJA	<ul style="list-style-type: none"> - namjerne krive procjene - podcjenjivanje - nerealno iskazana - ne obračunavaju se rezerviranja, a trebala bi - obavljena, a nisu bila potrebna
KRATKOROČNE OBVEZE	<ul style="list-style-type: none"> - podcjenjivanje - nerealne, neproknjiženi računi - priznavanje troškova u krivo razdoblje - zadržavanje pozajmica u kratkoročnim obvezama, a trebale bi biti dugoročne - odgađanje otpisa zastarjelih obveza - fiktivne pozajmice - nisu obračunate negativne tečajne razlike - neotpisane obveze
DUGOROČNE OBVEZE	<ul style="list-style-type: none"> - podcjenjivanje - nerealno prikazane obveze prema kreditorima - krivo knjiženje dugoročnih kredita - zapravo su kratkoročne, ali su iskazane kao dugoročne radi boljeg pokazatelja likvidnosti u kraćem roku - neispravno iskazani krediti i tečajne razlike
PASIVNA VREMENSKA RAZGRANIČENJA	<ul style="list-style-type: none"> - podcjenjivanje - nerealno smanjivana u korist priznavanja prihoda - nema rasknjižavanja - neadekvatno razgraničenje - prikazana, a nisu potrebna
NOVČANI TOKOVI U IZVJEŠTAJU NOVČANOM TOKU	<ul style="list-style-type: none"> - većinom slučajne pogreške - kriva klasifikacija radi ljepšeg dojma

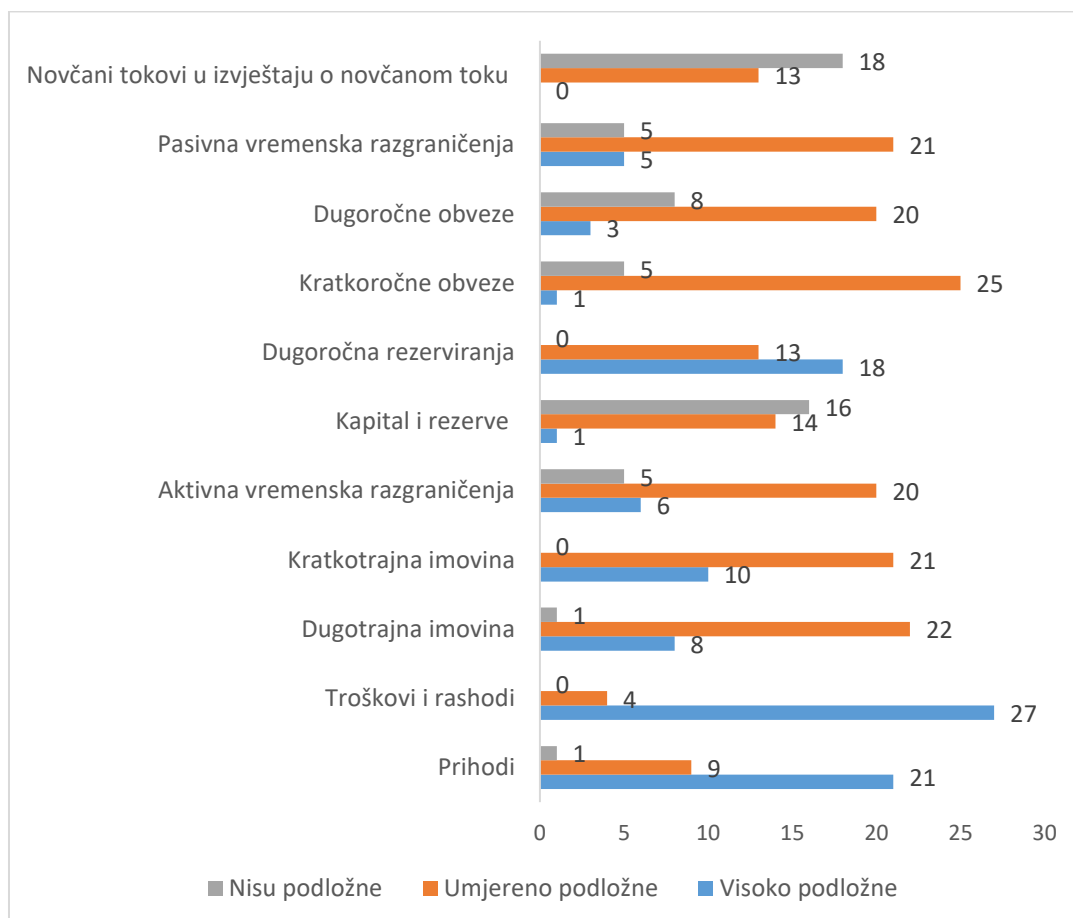
Izvor: izrada autora prema podacima prikupljenim anonimnim anketnim upitnikom

6.2. ANKETNI UPITNIK EKSTERNIH REVIZORA

„Eksterna revizija predstavlja naknadno pregledavanje i utvrđivanje realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja te „mjeru vjerodostojnosti financijskih izvještaja“. Međutim, korporativni skandali u koje su indirektno bili uključeni i eksterni revizori pokazali su da sama revizija nije dovoljno jako sredstvo za borbu protiv prijevara.“ (M. Bartulović, I. Filipović, 2017., str. 31)

Kada je riječ o pregledu financijskih izvještaja te poslovanja poduzeća, svaka organizacija treba dobrog vanjskog revizora. Revizori pregledavaju detaljne računovodstvene informacije kako bi osigurali da izvješće predstavlja pravi prikaz financijskog položaja organizacije. Revizori također procjenjuju i rizik kako bi pomogli organizacijama u zdravijoj i uspješnijoj financijskoj budućnosti.

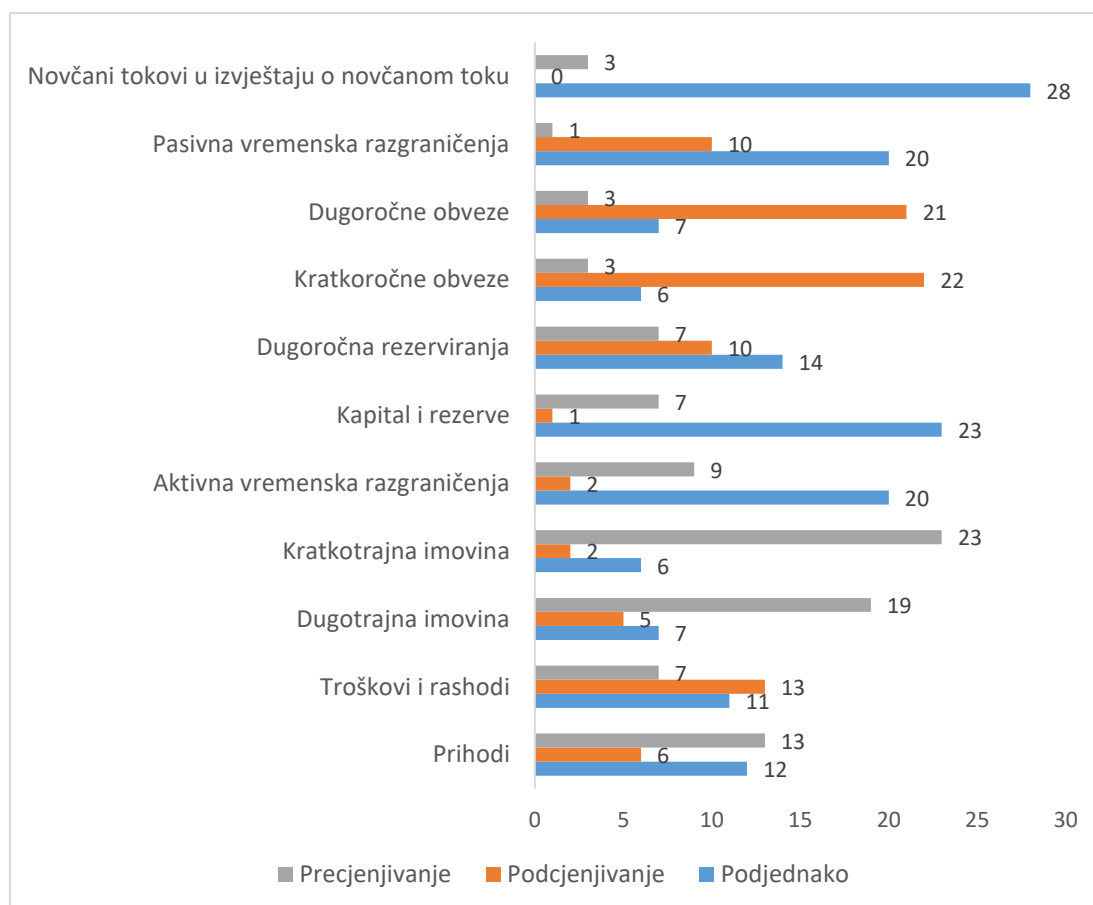
Grafikon 24. Pozicije u financijskim izvještajima najpodložnije prijevarnom financijskom izvještavanju – eksterni revizori

Izvor: izrada autora prema podacima prikupljenim anonimnim anketnim upitnikom

Kao i kod internih revizora, eksterni revizori su također poziciju troškova i rashoda naveli kao najpodložniju prijevarama, njih 27 ispitanika od ukupno 31. Nakon toga slijede prihodi (21 ispitanik) te dugoročna rezerviranja (18 ispitanika). Ispitanici su kao pozicije koje nisu podložne prijevarama najčešće naveli novčane tokove u izvještaju o novčanom toku te kapital i rezerve. U izvještaju o novčanom toku ispitanici su naveli da se uglavnom ne pojavljuju značajne greške, te da ako dođe do pogrešaka razlog tomu je generalno neznanje u pripremi novčanog toka. Kod kapitala i rezervi također nisu uočene značajne manipulacije i nepravilnosti, ako jesu to je uglavnom kod povećanja kapitala unosom imovine, odnosno precjenjuje se imovina. Pozicije u financijskim izvještajima koje su umjereno podložne prijevarama su dugoročne i kratkoročne obveze, dugotrajna i kratkotrajna imovina te aktivna vremenska razgraničenja. Više od polovice ispitanika je te pozicije u financijskim izvještajima navelo kao umjereno podložne prijevarama.

Grafikon 25. Najizraženije manipuliranje pozicijama financijskih izvještaja - eksterni revizori

Izvor: izrada autora prema podacima prikupljenim anketnim upitnikom

Izraženije manipuliranje pozicijama financijskih izvještaja eksterni revizori su kao podjednako naveli pozicije novčani tokovi u izvještaju o novčanom toku, kapital i rezerve te aktivna i pasivna vremenska razgraničenja u rasponu od 28 do 20 ispitanika. Precjenjivanje je uočeno kod 23 ispitanika od ukupno 31 kod kratkotrajne imovine te 19 ispitanika kod dugotrajne imovine. Kao i kod internih revizora, ispitanici su precjenjivanje najmanje uočili kod pasivnih vremenskih razgraničenja, dugoročnih i kratkoročnih obveza te dugoročnih rezerviranja i kapitala i rezervi. Podcjenjivanje je također najviše ispitanika navelo kod kratkoročnih (22 ispitanika) i dugoročnih obveza (21 ispitanik).

Tablica 5. Primjeri manipuliranja pozicijama financijskih izvještaja – eksterni revizori

Pozicije u financijskim izvještajima	Primjeri manipuliranja
PRIHODI	<ul style="list-style-type: none"> - cutoff - prihod ostvaren, a prikriva se neprikazivanjem - pretjerano visoko iskazani prihodi - prikazivanje precijenjenih prihoda radi ostvarivanja bonusa i slično - ispostavljanje lažnih računa - iskazivanje odgođenih prihoda kao stvarnih - prihodi evidentirani u krivo razdoblje - knjiženje lažnih faktura - izbrisani računi ili nepostojeća odobrenja - računi knjiženi na znatno veći iznos - manipulacije su uočene tek 2020. godine uslijed COVID-19 subvencija od države koji su zahtijevali određeni pad prihoda, zbog čega su na mjesečnom nivou smanjeni prihodi - umanjenje prihoda zbog PDV
TROŠKOVI I RASHODI	<ul style="list-style-type: none"> - rashod nije ostvaren, a prikazan je fiktivnim računima - trajno neprikazivanje troškova koji pripadaju razdoblju - fiktivni troškovi radi manje porezne osnovice - manipulacije cijenama i količinama na primkama materijala - lažne usluge, ne knjiženje računa za usluge - pojedini troškovi i obveze nisu prikazani - neispravno razdoblje priznavanja - vezano uz rezerviranja koja nisu dobro obračunata - povezani sa neprovedenim otpisom potraživanja - inventurno stanje zaliha i rezerviranjima
DUGOTRAJNA IMOVINA	<ul style="list-style-type: none"> - imovina se otpisuje i nestaje iz evidencija fiktivnim rashodovanjem - precijenjena imovina smanjenom ili nedovoljnom amortizacijom

	<ul style="list-style-type: none"> - nevjerodostojne procjene - korištenje neprimjerenih amortizacijskih stopa - imovina se koristi u privatne svrhe - vrijednost se ne umanjuje - kapitalizacija troškova - nije stavljena u uporabu
KRATKOTRAJNA IMOVINA	<ul style="list-style-type: none"> - potraživanja vlasnika se fiktivno napuhuju - lažni popis zaliha - ne knjiženje potrebnih ispravaka vrijednosti - ne vrši se otpis nenaplativih potraživanja - dugogodišnja potraživanja od kupaca koja nisu utužena - izostanak umanjenja imovine - precjenjuje se imovina radi banaka, a podcjenjuje radi dojma uspješne naplate - zastarjele zalihe nisu vrijednosno usklađene - predujmovi dobavljačima koji nisu ispravno iskazani
AKTIVNA VREMENSKA RAZGRANIČENJA	<ul style="list-style-type: none"> - knjiženje nepostojećih nefakturiranih prihoda - revalorizacijske rezerve nisu umanjene za odgođeni porez - trošak se prebacuje na vremenska razgraničenja - precjenjivanje, pogrešno razgraničeni prihodi - neadekvatno ukidanje vremenskih razgraničenja u korist troškova - obračunati troškovi budućeg razdoblja iako pripadaju tekućem - ne prikazivanje zbog PDV
KAPITAL I REZERVE	<ul style="list-style-type: none"> - revalorizacijske rezerve nisu umanjene za odgođeni porez - precijenjen zbog precijenjene vrijednosti imovine koja je unesena kroz kapital - povećanje kapitala i rezervi zbog kvalitetnijeg prikaza bilance - precijenjene revalorizacijske rezerve
DUGOROČNA REZERVIRANJA	<ul style="list-style-type: none"> - nisu obračunata - knjiženje nerealnih rezerviranja radi povećanja rashoda umanjenja dobiti i manjim obračunom poreza na dobit - prema potrebi smanjeno ili uvećano rezerviranje - rezerviranje otpremnina u nerealnom iznosu - ne evidentiranje troškova rezerviranja za sudske sporove - krivo obračunata - neispravno rezerviranje - fiktivni krediti i rokovi vraćanja
KRATKOROČNE OBVEZE	<ul style="list-style-type: none"> - zanemarene neke obveze - ne knjiženje obveza - ne vrši se otpis zastarjelih obaveza, nenaplativih (stečaj likvidacija) - fiktivne pozajmice

	<ul style="list-style-type: none"> - podcjenjivanje - knjiženje ulaznih faktura dobavljača u pogrešno razdoblje (cut-off) - otpisi nisu provedeni - krive klasifikacije
DUGOROČNE OBVEZE	<ul style="list-style-type: none"> - ne knjiženje obveza - podcjenjivanje - kratkoročno dospjeće kredita nije reklasificirano sa dugoročnih obveza na kratkoročne obveze - cutoff - tečajne razlike nisu napravljene
PASIVNA VREMENSKA RAZGRANIČENJA	<ul style="list-style-type: none"> - knjiženje obračunatih prihoda iako su ispunjeni uvjeti računovodstvenog standarda za prikaz u tekućem periodu - ne knjiženje obveza - uglavnom se odnosi na obračun odgođenih prihoda s osnove primljenih sredstava iz EU fondova - podcjenjivanje - krivi obračun - razgraničenje nije po pravilima - najčešće kod EU projekata krivo iskazivanje
NOVČANI TOKOVI U IZVJEŠTAJU O NOVČANOM TOKU	<ul style="list-style-type: none"> - nepravilno prikazivanje novčanih tokova tamo gdje je riječ o obračunima - krivo klasificiranje transakcija da bi cash flow izgledao bolje - krivo razvrstavanje po aktivnostima

Izvor: izrada autora prema podacima prikupljenim anketnim upitnikom

7. ZAKLJUČAK

Prijevare u poslovanju u današnjem svijetu postaju sve veći problem za gospodarstvo i državu. S obzirom na brzo rastuću tehnologiju i same mogućnosti nastanka prijevара, one su se prilagodile novoj tehnologiji te ih je sve više i više.

Sprječavanje prijevара i drugih gospodarskih zločina složen je proces. Potreban je kontinuirani fokus na obuku i unutarnje kontrole te sve više na upotrebu sofisticirane tehnologije.

Prema globalnom istraživanju ACFE-a 2022. godine na najvišoj razini postoje tri osnovne vrste prijevара. Pronevjera imovine, koja uključuje krađu ili zlouporabu poslodavčevih resursa od strane zaposlenika, najčešća je, s 86% slučajeva koji spadaju u ovu kategoriju. Međutim, ona obično uzrokuju najmanji srednji gubitak od 100.000 USD po slučaju. Nasuprot tome, prijevare u financijskim izvještajima, u kojima počinitelj namjerno uzrokuje materijalno pogrešno prikazivanje ili izostavljanje u financijskim izvještajima organizacije, najrjeđa su (9%), ali najskuplja (593 000 USD) kategorija. Treća kategorija, korupcija, koja uključuje kaznena djela poput podmićivanja, sukoba interesa i iznude spada u sredinu i u smislu učestalosti i gubitaka. Ove se sheme pojavljuju u 50% slučajeva i uzrokuju srednji gubitak od 150 000 USD.

Što se tiče statističkih podataka o prijevarama u hrvatskom gospodarstvu, istraživanje ACFE-a Hrvatska iz 2022. godine obuhvatilo je 124 slučaja prijevare iz 16 različitih sektora gospodarstva u posljednje dvije godine (2020. i 2021. godina). Istraživanje pokazuje da su ukupni financijski gubici od prijevара u iznosu od oko 165 milijuna HRK. Procjena je da organizacije uslijed prijevара gube 13% prihoda godišnje. Za razliku od globalne razine gdje dojave predstavljaju najčešći način otkrivanja prijevара s visokih 42%, u Hrvatskoj je samo 22% slučajeva otkriveno dojavom. Protupravno prisvajanje imovine predstavlja najčešći model prijevare u Republici Hrvatskoj s gubitkom od oko 3,0 mil. HRK. Drugi najčešći model prijevare je mito i korupcija, ali u Hrvatskoj nešto manje u odnosu na globalno istraživanje. Kibernetičke prijevare predstavljaju treći najčešći model prijevare s gubitkom od 0,1 mil. HRK, a prijevare s financijskim izvještajima imaju gubitak od 3,0 mil. HRK.

Istraživanjem je dokazano da prijevarena traže otprilike 8 mjeseci prije nego što bude otkrivena i uzrokuje 94 tis. HRK gubitka mjesečno.

Kako smo posljednje dvije godine suočeni s pandemijom na svjetskoj razini, to također utječe na prijevare u poslovanju. Prema istraživanju, COVID-19 imao je veći utjecaj na počinjenje prijevarena u Hrvatskoj, nego na globalnoj razini. Kao čimbenike koji su najviše doprinijeli da se prijevarena dogodi možemo izdvojiti organizacijske promjene zaposlenika (66% u odnosu na 42% prema globalnom istraživanju), promjene u organizacijskim strateškim prioritetima (63% u odnosu na 34% prema globalnom istraživanju) i promjene operativnih procesa povezane s pandemijom (61% u odnosu na 39% prema globalnom istraživanju).

Rezultati istraživanja koje je provedeno anketnim upitnikom između internih i eksternih revizora u Republici Hrvatskoj ukazuju da su prijevarama najpodložnije pozicije troškova i rashoda, 65% internih revizora je ovu poziciju navelo kao visoko podložnu prijevarama, te 87% eksternih revizora. Interni revizori su kao sljedeću poziciju visoko podložnu prijevarama naveli dugotrajnu imovinu i dugoročna rezerviranja (39% ispitanika). Kod eksternih revizora su to pozicije prihoda, njih čak 68%, te dugoročna rezerviranja (58%). Pozicije koje su i interni i eksterni revizori naveli kao najmanje podložne prijevarama su novčani izvještaji o novčanom toku te kapital i rezerve. Na temelju dosadašnjeg iskustva u obavljanju interne revizije, odnosno u obavljanju forenzičnih usluga i usluga revizije financijskih izvještaja, revizori su precjenjivanje pozicija uočili kod dugotrajne i kratkotrajne imovine te prihoda, a podcjenjivanje u slučaju kratkoročnih i dugoročnih obveza.

Na kraju ovoga rada možemo zaključiti da bi Hrvatska trebala poraditi na kontrolnim mehanizmima s obzirom da niti jedna od uobičajenih kontrola za sprječavanje prijevarena nije zastupljena u više od polovice oštećenih organizacija. Također trebali bi poraditi i na većem informiranju i uključivanju zaposlenika te ukazati na potrebu pravovremenog i kontinuiranog otkrivanja prijevarena.

LITERATURA

Knjige

1. Albrecht, W.S., Albrecht, C.C., Albrecht, C.O., Zimbelman, M.F., Fraud examination, South-Western-Cengage Learning, Mason, SAD, 2009.
2. Belak, V., Poslovna forenzika i poslovno računovodstvo – borba protiv prijevare, Zagreb, Belak Excellence d.o.o., 2011.
3. Karancher M., Riley R. A., Wells J. T., Forensic Accounting and Fraud Examination, USA, Wiley, 2011.
4. Rezaee, Z., Riley, R., Prijevarena u financijskim izvještajima – sprječavanje i otkrivanje, Zagreb, Mate d.o.o., 2014.

Članci i izvještaji

5. Association of Certified Fraud Examiners (ACFE): Occupational Fraud 2022: Report to the Nations, dostupno na: <https://legacy.acfe.com/report-to-the-nations/2022/>
6. ACFE Hrvatska: Kako krademo, 2022., dostupno na: <https://acfecroatia.hr/category/kako-krademo>
7. Bartulović, M., Filipović, I. (2017): Forenzični računovođa: Perspektive razvoja zanimanja, 2017., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/203912>

Zakoni i pravilnici:

8. MRevS 240: Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaj razmotri prijevare i pogreške ("Narodne novine", broj 28/07), dostupno na: <http://www.propisi.hr/print.php?id=5659>

Internet izvori:

9. Državno odvjetništvo Republike Hrvatske, DORH, dostupno na: <https://dorh.hr/hr>
10. Hrvatski institut internih revizora, dostupno na: <https://hiir.hr/>
11. KPMG Hrvatska, dostupno na: <https://home.kpmg/hr/en/home.html>
12. Ministarstvo financija Republike Hrvatske, dostupno na: <https://mfin.gov.hr/>
13. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, <https://mup.gov.hr/>

POPIS SLIKA

Slika 1. Trokut prijevare

Slika 2. Dijamant prijevare

Slika 3. Protupravno prisvajanje imovine

Slika 4. Vrste korupcije

Slika 5. Učestalost počinjenja više od jedne vrste prijevara

POPIS TABLICA

Tablica 1. Najčešći oblici internih i eksternih prijevara

Tablica 2. Korupcijska kaznena djela u Republici Hrvatskoj u 2020. i 2021. godini

Tablica 3. Prijevarne sheme u financijskim izvještajima

Tablica 4. Primjeri manipuliranja pozicijama financijskih izvještaja

Tablica 5. Primjeri manipuliranja pozicijama financijskih izvještaja

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Vrsta prijevare koju je organizacija doživjela u posljednje dvije godine

Grafikon 2. Vrste tehnika korištene u kibernetičkim / računalnim napadima

Grafikon 3. Način na koji je prijevarena otkrivena

Grafikon 4. Metode koje su koristili počinitelji u prijevarama

Grafikon 5. Vrsta organizacije

Grafikon 6. Razina vlasti oštećenih organizacija

Grafikon 7. Sektor poslovanja oštećene organizacije

Grafikon 8. Kontrole za sprečavanje prijevare koje je organizacija imala u vrijeme prijevare

Grafikon 9. Čimbenici koji su doprinijeli da se prijevarena dogodi

Grafikon 10. Primarni počinitelj prijevare

Grafikon 11. Broj počinitelja koji su uključeni u prijevare

Grafikon 12. Spol počinitelja

Grafikon 13. Starost počinitelja

Grafikon 14. Staž počinitelja u organizaciji

Grafikon 15. Pozicija unutarnjeg počinitelja prijevare

Grafikon 16. Vanjski počinitelji prijevare

Grafikon 17. Stupanj obrazovanja glavnog unutarnjeg počinitelja

Grafikon 18. Znakovi upozorenja u ponašanju unutarnjeg počinitelja

Grafikon 19. Situacije vezane za plaću ili učinak koje je počinitelj doživio prije ili za vrijeme prijevare

Grafikon 20. Kriminalna pozadina počinitelja

Grafikon 21. Slučajevi upućeni tijelima za provođenje zakona

Grafikon 22. Pozicije u financijskim izvještajima najpodložnije prijevarama
financijskom izvještavanju – interni revizori

Grafikon 23. Najizraženije manipuliranje pozicijama financijskih izvještaja - interni
revizori

Grafikon 24. Pozicije u financijskim izvještajima najpodložnije prijevarama
financijskom izvještavanju – eksterni revizori

Grafikon 25. Najizraženije manipuliranje pozicijama financijskih izvještaja – eksterni
revizori

PRILOG

Anketni upitnik „Prijevare u Republici Hrvatskoj te uloga internih i eksternih revizora“

1. Na temelju iskustva u obavljanju interne revizije, koje su pozicije najpodložnije prijevarama financijskom izvještavanju:

	Nisu podložne	Umjereno podložne	Visoko podložne
Prihodi			
Troškovi i rashodi			
Dugotrajna imovina			
Kratkotrajna imovina			
Aktivna vremenska razgraničenja			
Kapital i rezerve			
Dugoročna rezerviranja			
Kratkoročne obveze			
Dugoročne obveze			
Pasivna vremenska razgraničenja			
Novčani tokovi u izvještaju o novčanom toku			

2. Na temelju iskustva u obavljanju interne revizije, u kojem smjeru ste uočili izraženije manipuliranje pozicijama financijskih izvještaja:

	Precjenjivanje	Podcjenjivanje	Podjednako
Prihodi			
Troškovi i rashodi			
Dugotrajna imovina			
Kratkotrajna imovina			
Aktivna vremenska razgraničenja			
Kapital i rezerve			
Dugoročna rezerviranja			
Kratkoročne obveze			
Dugoročne obveze			
Pasivna vremenska razgraničenja			
Novčani tokovi u izvještaju o			

novčanom toku			
---------------	--	--	--

3. Molimo Vas, navedite primjere manipuliranja pozicijama financijskih izvještaja za svaku dolje navedenu skupinu s kojima ste se najviše susretali tijekom svoje dosadašnje prakse:

Prihodi

Troškovi i rashodi

Dugotrajna imovina

Kratkotrajna imovina

Aktivna vremenska razgraničenja

Kapital i rezerve

Dugoročna rezerviranja

Kratkoročne obveze

Dugoročne obveze

Pasivna vremenska razgraničenja

Novčani tokovi u izvještaju o novčanom toku

SAŽETAK

Sve većom globalizacijom tržišta i razvojem suvremene tehnologije dolazi do prijevара u poslovanju poduzeća. Također, situacija se pogoršava u vrijeme kriza i recesija.

Prijevare s finansijskim izvještajima uglavnom čine ljudi iz same uprave kako bi organizaciju prikazali u boljem svjetlu nego što ona zapravo jest. Upravo zbog toga prijevare predstavljaju veliki problem za poslovanje poduzeća jer uzrokuju probleme sa sadašnjim i potencijalnim investitorima i dioničarima. To može rezultirati rušenjem ugleda poduzeća te ozbiljnim sankcijama.

Ključ u borbi protiv prijevара u finansijskim izvještajima je spriječiti da do prijevare uopće dođe. Ako se ne može spriječiti, onda je važno pronaći način kako prijevара otkriti i otkloniti mogućnost ponavljanja prijevare. Neke organizacije imaju znatno nižu razinu prijevара počinjenih zlouporabom imovine i manje su osjetljive na lažno finansijsko izvještavanje jer te organizacije poduzimaju korake za sprječavanje ili otkrivanje prijevара.

Ključne riječi: lažiranje finansijskih izvještaja, finansijske prijevare, korupcija, protupravno prisvajanje imovine, forenzično računovodstvo

SUMMARY

Increase in globalization of the market and development of modern technology is leading to financial frauds. Recessions and economy crisis are making things worse.

Financial statement frauds are mostly lead by people from management that want to present company in better light than it actually is. Thats exactly why frauds are causing great harm in company bussines and they present big problem for current and future investors. When discovered, frauds can cause damage in companys reputation and big sanctions in future bussines.

Key factor in fight against frauds is to stop financial statement frauds in first place. If frauds cannot be prevented, then most important thing is to find cause of it and eliminate possibility of ever happening again. Some organisations that have lower level of asset misappropriation fraud and are less affected by financial statement frauds because those organisations are taking all mesaurements to prevent and detect frauds.

Keywords: falsification of financial statements, financial fraud, corruption, asset misappropriation, forensic accounting

